

*Elwira Kaczyńska**

**DIALEKT KRETEŃSKI JĘZYKA NOWOGRECKIEGO –
PRÓBA OPISU NA BAZIE MATERIAŁU HYDRONIMICZNEGO¹,
CZEŚĆ 1: ZJAWISKA FONETYCZNE**

THE CRETAN DIALECT OF MODERN GREEK – AN ATTEMPT
AT DESCRIBING ON THE BASIS OF THE HYDRONIMIC DATA,
PART 1: PHONETIC PHENOMENA

Abstract

The paper presents main phonetic features of the Cretan dialect of Modern Greek (e.g. palatalization, itacismus, sandhi, lateralization and so on) and demonstrates traces of these dialectal phenomena, which are attested in Cretan hydronyms.

Keywords: Modern Greek, Cretan dialect, hydronyms

Słowa kluczowe: język nowogrecki, dialekt kreteński, nazwy wodne

1. ELEMENTY DIALEKTALNE W HYDRONIMII KRETEŃSKIEJ

Studia nad współczesną hydronimią nie mogą być prowadzone bez znajomości etnolektów charakterystycznych dla badanego terenu. Stąd też wiedza o dialekcie kreteńskim i jego gwarach² jest koniecznym wymogiem do kompetentnego i rzetelnego opracowania nazw wodnych wyspy Kreta. Większość kreteńskich

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Filologii Klasycznej, ul. Pomorska 171/173 90-236 Łódź; e-mail: aradaina@gmail.com

¹ Niniejsze opracowanie jest częścią projektu badawczego poświęconego hydronimii antycznej i nowożytnej Kreta.

² Pojęcie „gwar” odnosi się do idiolektu używanego na niewielkim obszarze, obejmującym kilka lub kilkanaście wsi, a pod pojęciem „dialekt” rozumiem zespół blisko spokrewnionych gwar rozpowszechnionych na większym terytorium. W przypadku dialektu kreteńskiego wyróżniam, w ślad za literaturą przedmiotu, dwa subdialekty (poddialekty) – zachodniokreteński (w skład którego wchodzi wysoce specyficzna gwara Sfakii) i wschodniokreteński.

hydronimów odnosi się bowiem do stosunkowo niewielkich cieków wodnych, które nie mają oficjalnej (urzędowej) nazwy. Hydronimy te funkcjonowały i nadal funkcjonują w lokalnym środowisku, które posługuje się nie tyle literacką formą języka nowogreckiego, ile raczej dialektem miejscowym, wykazującym w stosunku do normy ogólnogreckiej mniejsze lub większe odstępstwa. Niekiedy bywa, że ta sama nazwa wodna pojawia się już to w formie dialektalnej (kreteńskiej), już to w formie standardowej, dostosowanej do literackiej normy języka nowogreckiego. Taka podwójna denominacja pozwala na weryfikację obu form i na właściwą ich analizę zarówno pod względem morfologicznym, jak i etymologicznym. Częściej jednak mamy do czynienia wyłącznie z postacią lokalną. Badania nad hydronimią kreteńską nie byłyby zatem możliwe bez znajomości procesów i zjawisk zachodzących w dialekcie kreteńskim.

Ogółem w latach 2002–2009 w wyniku ekscerpacji źródłowej tekstów historycznych, map i archiwaliów oraz podczas eksploracji terenowej zebrano ponad cztery i pół tysiąca kreteńskich nazw wodnych. Ważne miejsca w kreteńskim hydronomastykonie zajmują onimy zgromadzone w latach 1953–1957 i przechowywane w katalogu Archiwum Muzeum Historycznego Krety w Heraklionie³. Zbiór ten, niezwykle cenny dla badań toponomastycznych i językowych, charakteryzuje niestety niejednorodność opracowania [Spanakis, 1988, s. 517–519]. Materiał mikrotoponimiczny zbierały najczęściej osoby wykształcone, przede wszystkim nauczyciele, którzy jednak nie zawsze pochodzili z Krety i na ogół słabo znali okolice swego ówczesnego zamieszkania⁴. W tym czasie w Grecji obowiązywała tak zwana *katharévusa* (ngr. καθαρεύουσα [sc. γλώσσα], dosł. ‘[język] oczyszczony’), sztuczna odmiana urzędowa języka nowogreckiego, bazująca na archaicznych i przestarzałych już formach, a ogólnogrecka odmiana potoczna (ludowa) zwana *dhimotiki* (ngr. δημοτική) nie zyskała jeszcze statusu oficjalnego języka Grecji⁵. Toteż autorzy opracowań toponomastycznych posługiwali się niekiedy normą literacką, dostosowując faktycznie istniejące nazwy własne, powstałe na gruncie rodzimego dialektu kreteńskiego, do pewnego schematu umownego. Nazwy własne, które były dla nich niezrozumiałe i niejasne, pozostawiano w brzmieniu lokalnym. Możemy zatem w diskutowanym zbiorze

³ Niewydane dotąd materiały archiwalne, dotyczące mikrotoponimii Krety (ok. 30 tys. nazw), zostały zebrane z inicjatywy Towarzystwa Kreteńskich Studiów Historycznych (ngr. Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών).

⁴ W Grecji jeszcze do niedawna obowiązywał absolwentów studiów wyższych obowiązek podejmowania pracy w miejscowości wyznaczonej urzędowo.

⁵ *Dhimotiki* stała się językiem urzędowym Grecji dopiero w 1976 r. [Reczek, 1986, s. 452; Gortych, 2008, s. 36–37].

archiwalnym (a także w wielu innych źródłach) obserwować mozaikę form dialektalnych, ludowych i literackich, przy czym wiele z nich jest hiperpoprawnych w stosunku do normy językowej (np. forma żeńska przymiotnika kret. πλαθιά ‘szeroka’ bywa zapisywana jako πλαθειά albo πλαθειά; kreteński rodzajnik w acc. pl. τσι pojawia się w formie τση czy τσοι). Stąd też przy interpretacji wielu nazw należy zachować ostrożność, a formy osobliwe lub podejrzane z punktu widzenia dzisiejszego języka nowogreckiego muszą być respektowane i objaśniane stanem obserwowalnym w dialekcie kreteńskim. W przypadku dostrzeżonej alternacji graficznej nazwy wodne podawane są zgodnie z normą literacką współczesnego języka nowogreckiego (ngr. κοινή νεοελληνική), przy czym każdorazowo zaznacza się i objaśnia formy dialektalne. Gdy różnice między normą literacką a dialektalną były znaczące, sygnalizuje się obie formy jako równoprawne hasła hydronimiczne.

2. CHARAKTERYSTYKA DIALEKTU KRETEŃSKIEGO

Początki dialektu kreteńskiego języka nowogreckiego, zwanego również dialektem nowokreteńskim (ngr. νεο-κρητική διάλεκτος) sięgają XIV w. Z wieków XIV i XV pochodzą pierwsze filologiczne teksty, wśród których na uwagę zasługują utwory literackie oraz listy prywatne i dokumenty prawne pisane przeważnie przez osoby mało wykształcone, posługujące się językiem mieszanym, zawierającym obok wyrażen „uczonych” kreteńskie elementy dialektalne. Dopiero w okresie od połowy XVI stulecia aż do upadku twierdzy Megháló Kástro (dzis. Heraklion) w 1669 r. pojawiają się teksty literackie pisane czystym dialektem kreteńskim, zarówno pod względem leksyki, morfologii, jak i syntaksy. W tym czasie powstały najwybitniejsze dzieła poetyckie tzw. szkoły kreteńskiej (Κρητική Σχολή): *Ερωτόκριτος* (*Erotokritos*) Witsendza Kornarosa (napisany w dialekcie wschodniokreteńskim prawdopodobnie na pocz. XVII w.), *Ερωφίλη* (*Erofila*) Jeorjosa Chortatsisa, *Απόκοπος* (*Utrudzony*) Bergadisa, anonimowe *Θυσία του Αβραάμ* (*Ofiara Abrahama*) i *Βοσκοπούλα* (*Pastereczka*) oraz komedie *Φορτουνάτος* (*Fortunatos*) Marka Antonia Foskolosa i anonimowy *Στάθης* (*Stathis*) [Chadzinikolau, 1985, s. 11–16; Aleksiu, 1988, s. 197–229; Detorakis, 1994, s. 213–220; Markomichielaki, 2004, s. 269–311; Borowska, 2004]. Wraz z początkiem okupacji tureckiej zamarło na Krecie życie kulturalne i duchowe. Z końcowej fazy okupacji weneckiej i z okresu okupacji tureckiej zachowały się liczne umowy (zwł. dokumenty prywatne) pisane w miejscowym dialekcie z domieszką greckich archaizmów oraz terminów włoskich (weneckich) i tureckich. Dialekt kreteński był jednak żywy w tradycji ustnej mieszkańców wyspy.

W nim powstawały ludowe pieśni kreteńskie (μαντινάδες, ριζίτικα, ρίμες etc.), anonimowe kompozycje, ludowe opowiadania, baśnie, zagadki i przysłowia [Kondosopoulos, 1988, s. 556–557; 1997, s. 356–357]. Część tego rodzaju twórczości ludowej została zebrana przez uczonych w wiekach XIX i XX i wydana w licznych zbiorach.

Dialekt kreteński języka nowogreckiego charakteryzuje się licznymi archaizmami w zakresie leksyki, morfologii i składni, których geneza sięga okresu bizantyńskiego, a nawet starożytnego. Narzecze to cechuje rozwinięty system fonetyczny, swoista wymowa i intonacja, znacznie różniąca się od nowogreckiego fonetycznego kanonu. Według poglądu Jeorjosa Chadzidhakisa [1992, s. 250–252], znakomitego znawcy języka greckiego, dialekt kreteński należy do tzw. południowych narzeczy języka nowogreckiego („νότια ιδιώματα της ελληνικής” albo też „μεσημβρινή ελληνική”), które odwzorowują dawny system samogłoskowy, odziedziczony po hellenistycznej *kojné*⁶. Dialekt kreteński nie jest jakimś jednolitym tworem, lecz raczej konglomeratem zbliżonych do siebie gwar, które nieznacznie różnią się między sobą. Izoglosy fonetyczne i morfologiczne pozwalają wydzielić dwie zasadnicze odmiany: subdialekt zachodniokreteński (dość złożony system gwar, obejmujący dwie jednostki regionalne – dawne nomosy⁷) – Chaniá i Réthimno, w obrębie których wyróżnia się dość wyraźnie gwara Sfakii) i subdialekt wschodniokreteński (dość jednolity system gwar obejmujący dwa nomosy Iráklío i Lasíthi).

Poniżej omówione zostaną przede wszystkim te zjawiska, które znajdują mniej czy bardziej wyraźne odzwierciedlenie w materiale hydronomastycznym. Należy zaznaczyć, że liczne cechy (fonetyczne) i wyrazy traktowane powszechnie jako kreteńskie pojawiają się na innych obszarach rozpowszechnienia języka nowogreckiego [Kondosopoulos, 1997, s. 190].

⁶ Zgodnie z klasyfikacją J. Chadzidhakisa, dialekt kreteński wraz z gwarami Półwyspu Peloponeskiego (z wyjątkiem rejonu Máni) i Wysp Cykladzkich tworzy jedną z trzech mniejszych podgrup tzw. grupy południowej [Kondosopoulos, 1988, s. 358].

⁷ Termin *nomós* (gr. νομός) określał do niedawna jednostkę organizacyjną (prefekturę). Na obszarze Hellady było ich ogółem 51, w tym cztery na Krecie. 1 stycznia 2011 r. w wyniku reformy administracyjnej zlikwidowano w Grecji nomosy, a w ich miejsce powołano jednostki regionalne (ngr. περιφερειακές ενότητες), które nie posiadają jednak statusu jednostek administracyjnych.

3. ZJAWISKA FONETYCZNE OGÓLNOKRETEŃSKIE

W obrębie fonetyki na szczególną uwagę zasługują następujące procesy:

1. Palatalizacja spółgłosek tylnojęzykowych κ , γ , χ w pozycji przed samogłoskami przednimi ϵ , ι oraz każdym dźwiękiem $[\epsilon]$ ⁸ ($\alpha\iota$), tudzież $[i]$ (η , υ , $\omicron\iota$, $\epsilon\iota$, $\upsilon\iota$). Spółgłoski welarne wskutek zmiękczonego oddziaływania samogłosek przednich przyjmują wartość spółgłosek zwarto-szczelinowych (afrykat) i spółgłosek szczelinowych (spirantów)⁹: $\kappa' > [\text{tʃ}]$, czasami $[\text{tʃ}]$ i $[\text{tʃ}]$, $\gamma' > [\text{dʒ}]$, niekiedy $[\text{dʒ}]$, $[\text{dʒ}]$ i $[\text{z}]$, $\chi' > [\text{ʃ}]$ lub $[\text{ʃ}]$ [Newton, 1972, s. 16; Kondosopoulos, 1997, s. 264; 2006b, s. 29], np.: $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}s$ $[\text{tʃ}\epsilon' \text{r}\acute{o}s]$, $\mu\iota\kappa\acute{\iota}\omicron>s$ $[\text{mi}'\text{tʃ}\acute{o}s]$ m. 'czas, pora', $\mu\iota\kappa\acute{\iota}\omicron>s$ obok $\mu\iota\tau\omicron>s$ $[\text{mi}'\text{tʃ}\acute{o}s]$, $\mu\iota\tau\omicron>s$ $[\text{mi}'\text{tʃ}\acute{o}s]$ adi. 'mały', $\lambda\upsilon\gamma\acute{\iota}\alpha$ $[\text{li}'\text{dʒ}\alpha]$ f. 'niepokalanek pieprzowy, *Vitex agnus-castus* L.', $\alpha\chi\epsilon\lambda\acute{\omega}\nu\alpha$ $[\text{a}'\text{ʃ}\epsilon' \text{l}\acute{\omega}\nu\alpha]$ f. 'żółw śródziemnomorski, *Testudo graeca* L.'

W hydronimii kreteńskiej mamy liczne przykłady zapisów potwierdzających palatalną wymowę spółgłosek tylnojęzykowych w pozycji przed $[\epsilon]$ oraz $[i]$, np. Ανίτσαρης (Ap) vs. Ανοιξάρης (Che¹⁰), por. ap. kret. $\alpha\text{νοιξάρης}$ m. 'miejsce, z którego zimną wypływają niewielkie potoki wody'; Αστράτσι (He) vs. Αστράκι (Re) < ap. kret. $\alpha\text{στράκι}$ n. 'skorupa glinianego naczynia'; Ατζιτσαρόλακκος (Si) < ap. kret. $\alpha\text{τζίτσαρος}$ (= $\alpha\gamma\kappa\acute{\iota}\sigma\alpha\rho\omicron>s$) m. 'czystek kreteński, *Cistus creticus* L.'; Λατσίδα (Pe) < ap. kret. $\lambda\alpha\text{τσίδα}$ f. 'jama, dziura, przepaść', por. ap. $\lambda\acute{\alpha}\kappa\kappa\omicron>s$ m. 'dziura, jama, dół'; του Πουλίτση vs. του Πουλίκη (Sf); Ρούτσουνας (Ap) < ap. kret. $\rho\acute{o}\upsilon\kappa\omicron>\nu\alpha\varsigma$ m. 'duża skała'; Τσιχλές (Pl), Τσίχλικα (Re) < ap. kret. $\tau\acute{\omicron}\acute{\iota}\chi\lambda\alpha$ f. 'kwiczoł, *Turdus pilaris* L.' a. 'drożdżik, *Turdus iliacus* L.' (< stgr. att. $\kappa\acute{\iota}\chi\lambda\eta$ f. 'drozd, zwł. kwiczoł').

⁸ W pracy stosuję system transkrypcji fonetycznej opracowany przez Międzynarodowe Towarzystwo Fonetyczne (ang. International Phonetic Association).

⁹ Manolis I. Pitikakis [2001, s. 15] podkreśla, że palatalizacji nie ulegają wyrazy pochodzenia tureckiego, które w dialekcie kreteńskim w miarę możliwości (o ile pozwala na to grecki system fonetyczny) zachowują swoje pierwotne brzmienie, np. kret. $\kappa\iota\text{ρμίζος}$ 'czerwony' (< tur. *kırmızı*), kret. $\kappa\iota\text{σιμέτι}$ n. 'dola, los' (< tur. *kismet*), kret. $\tau\omicron\alpha\kappa\iota$ n. 'scyzoryk' (< tur. *çakı*), kret. $\lambda\alpha\kappa\iota\rho\upsilon\tau\acute{\iota}$ n. 'słowo, rozmowa' (< tur. *lakırdı*), kret. $\chi\iota\lambda\acute{\epsilon}s$ m. 'podstęp, oszustwo' (< tur. *hile*), kret. $\tau\alpha\chi\acute{\iota}\nu\iota$ n. 'olej sezamowy' (< tur. *tahin*). Uwaga ta nie dotyczy dialektizmów pochodzenia włoskiego (weneckiego), por. kret. $\kappa\acute{\iota}\epsilon\kappa\omicron$ 'ślepy' (< wł. *cieco*). Zapisy wyrazów włoskich (weneckich) oraz grafia nazw miejscowych w źródłach weneckich (np. *Cipida* < * Κηπίδα ; *Lacida* < * Λακκίδα ; *Miciciri* < * Μικικυρη) dowodzą niedwuznacznie, że już w czasach okupacji weneckiej (1204–1669) zjawisko „tsitacyzmu” było obecne.

¹⁰ Skrót, pojawiający się każdorazowo w nawiasie po cytowanych hydronimach kreteńskich, określa gminę (demos), na terenie której znajduje się dany obiekt wodny. Lista skrótów, odnoszących się do kreteńskich gmin (wg podziału administracyjnego obowiązującego od 1 stycznia 2011 r.), została umieszczona na końcu artykułu.

2. Palatalizacja (afryktywizacja) spółgłoski zwartej przedniojęzykowo-zębowej τ [t] (rzadziej szczelinowej przedniojęzykowo-zębowej δ [ð]) w pozycji przed samogłoską przednią [i], czyli wymowa zębowej jako afrykaty [ts]¹¹, np. kret. αλάτσι vs. ngr. αλάτι n. ‘sól’; kret. αμάτσι vs. ngr. μάτι n. ‘oko’; kret. γιτσικός vs. ngr. γίδινος adi. ‘kozi’. Na powstanie kreteńskich form typu αγριμούτσα (< αγριμούδα) f. ‘konik polny, szarańcza’, δεματσάκι (< δεματάκι) n. ‘mała paczka’, κατσούλι (< κατούλι) n. ‘mały kot’, wpłynęły formy prymarne αγριμούτσι (< αγριμούδι), δεμάτσι (< δεμάτι) oraz κάτσης (< κάτης).

Tego typu „tsitacyzm” jest bogato reprezentowany w hydronimii kreteńskiej, np. Αγιασμάτσι (My, Re, Sf) < demin. αγιασμάτι n. < ap. αγίασμα, -ατος n. ‘woda święcona’; Αφράτσι (Je), Φράτσια (Sf) < demin. αφράτι n. < ap. kret. αφράτο n. ‘pałka dominikańska, *Typha angustata* L.’; του Καρτσάλη (Go) < nazw. Καρτάλης // Καρταλάκης; Κληματσάρι (Pl), Κληματσερά (Pl), Κληματσόρουακο (Pl), Κληματσόρουμα (Ap), por. kret. demin. κλημάτσι < ap. κλήμα (gen. κλήματος) n. ‘winorośl właściwa, *Vitis vinifera* L.’; Μαγνήτσης (Fa), por. nazw. Μαγνήτης; Μαργαριτιανός vs. Μαργαριτσανός adi. (My) < kret. n. m. Μαργαρίτες; Πετρίτσης (Je) < ap. kret. πετρίτης m. ‘sokół wędrowny, *Falco peregrinus brookei* Sharp’ a. ‘raróg górski, *Falco biarmicus* Temminck’; Ρουμάτσι (Ma), Ρουμάτσια (Cha, KS), Κακά Ρουμάτσια (Ki), Μυλορούματσα (Ki) < demin. ρουμάτι n. < ap. kret. ρούμα, -ατος n. ‘strumień, potok’; Αβραμίτσι (KS) < nazw. Αβραμίδης; Αμμούτσα (AW) vs. Αμμούδα (Si), por. ap. αμμούδα f. ‘piaszczyste miejsce, plaża’; Καλαμούτσι (He) < demin. καλαμούδι n. < ap. καλάμι n. ‘trzcina laskowa, *Arundo donax* L.’; Λυκουτσίνα (KS), por. kret. andronim. Λυκουτσίνα vs. ngr. Λυκουδίνα (< nazw. Λυκούδης); Ποταμίτσα (Che), por. ap. kret. ποταμίδα f. ‘brzeg rzeki, rejon nadrzeczny; urodzajne pole uprawne nad brzegami rzeki lub strumienia’.

3. Odnosowiona wymowa zbitek spółgłoskowych μπ [mb], ντ [nd], γκ lub γγ [ɲg] odpowiednio jak polskie [b], [d], [g] nie tylko w pozycji nagłosowej (jak dzieje się to w języku ogólnogreckim: μπαίνω [ˈbɛnɔ] ‘wchodzić’, ντύνω [ˈdino] ‘ubierać’, γκρεμίζω [grɛˈmizo] ‘obalać’), ale również w środku wyrazu: αμπέλι [aˈbɛli] n. ‘winorośl’, άντρας [ˈadras] m. ‘mężczyzna, mąż’, αγκάθι [aˈgathi]

¹¹ Procesy fonetyczne wyszczególnione w punktach 1. (z wyłączeniem palatalizacji γ’ i χ’) i 2. określane są przez greckich językoznawców wspólnym terminem τσιτακισμός „tsitacyzm” [Kafkalas, 1992, s. 20; Kondosopulos, 1997, s. 65; Babiniotis, 2002, s. 1812; Charalambakis, 2004, s. 602; LKN, 2005, s. 1367]. Trzeba podkreślić, że zjawisko palatalizacji obserwuje się także w dialekcie południowoitalskim, w niektórych gwarach grupy południowej: Cypr, Dodekanez, Chios, Megara, Kyme (m. na Eubei), Egina, Mani, Kytera oraz północnej: Tracja, Imbros [Kondosopulos, 2001, s. XXIII *et passim*].

n. ‘cierń’. Źródła historyczne, datowane na okres wenecki, poświadczają odnoszoną wymowę zbitki $\mu\pi$ [b]: *Colibus* (Bas 1629) vs. dzis. Κόλυμβος (Wi).

Odnoszona wymowa, niezależnie od pozycji, pojawia się też w innych regionach Grecji, np. na Kyterze, na Płw. Mani, w Tracji, na wyspach Lesbos, Lemnos i Samotrace. W niektórych słownikach dialektu kreteńskiego zaznacza się odnoszenie $\mu\pi$, $\nu\tau$, $\gamma\kappa$ lub $\gamma\gamma$ za pomocą łacińskich liter b, d, g, np. wsch.-kret. αβήγανος m. ‘ruta zwyczajna, *Ruta graveolens* L.’, zach.-kret. βροδέχτης m. ‘zbiornik wodny’, wsch.-kret. γεροδόγα f. ‘stara koza’, zach.-kret. ίλιγας m. ‘wir wodny’ [Pangalos, 1959, s. 56, 258, 375]; kret. αντόντι (z wariantowym zapisem αδότι) n. ‘ząb’ [Idhomeneos, 2006, s. 53]. Wymowa bez nosówki dotyczy wielu kreteńskich hydronimów, np. Αγκριγιοκάλαμο [agrijō’kalamō] (Re), por. kret. άγκριγιος (= ngr. άγριος) adi. ‘dziki’ i ap. καλάμι n. ‘trzcina laskowa, *Arundo donax* L.’; Αμπελιτσιάς [abe’li’tεas] (Pl-Cha), por. ap. kret. αμπελίτσα // αμπελιτσιά f. ‘brzostownica kreteńska (roślina endem.), *Zelkova abelicea* Boiss.’; Εγκρεμνάκας [εgrem’nakas] (Pl), por. ap. kret. εγκρεμνός (= ngr. γκρεμ(ν)ός) m. ‘przepaść, urwisko’; Κόλυμβος [’kolibos] (Cha, KS, My, Re, Wi – 8 nazw) < ap. kret. κόλυμπος m. ‘dół pełen wody; wgłębienie terenu, które wypełnia się wodą po opadach deszczu’; Λάγκος [’lagos] (Am, AN, Cha, Go, Ki, KS, Ma, Re, Si – 16 nazw) < ap. kret. λαγκός m. ‘wąwóz, parów, jar; stroma dolina górską; łożysko, koryto strumienia okresowego’; Φαράγγι [fa’ragi] (Am, Ap, AN, AW, Fa, Go, He, He-Che, Ki, Ma, Pl, Si – 23 nazwy) < ap. φαράγγι n. ‘wąwóz, jar, parów’; Χάντακας [’xadakas] (KS, Pl) < ap. kret. χάντακας // χάνδακας m. ‘rów, przepok, fosa’ (< arab. *khandāq* ‘rów’).

4. Udźwięcznianie nagłosowych spółgłosek zwartych bezdźwięcznych (*tenues*) na skutek zjawiska sandhi [zob. Polański, 1999, s. 513]. Spółgłoski π [p], τ [t], κ [k] łączą się z wygłosową nosówką wyrazów poprzedzających, przede wszystkim rodzajników $\tau\omicron\nu$, $\tau\eta\nu$, $\tau\omega\nu$, co w konsekwencji daje zbitki spółgłoskowe $\mu\pi$, $\nu\tau$, $\gamma\kappa$ ($\gamma\gamma$) wymawiane dźwięcznie (bez nosówki) [b], [d], [g] [Kafkalas, 1992, s. 12], np. kret. ο μπατέρας ‘ojciec’ < (acc. sg.) το μπατέρα [toba’tera] < τον πατέρα, kret. η ντάβλα ‘podłużny stół biesiadny’ < (acc. sg.) τη ντάβλα [ti’davla] < την τάβλα, kret. η γκατσούνα ‘rodzaj pasterskiego kija’ < (acc. sg.) τη γκατσούνα [tiga’tsuna] < την κατσούνα.

Przykłady poświadczone w kreteńskiej hydronimii: Μπαλιόμυλος (Pl) < przym. παλιός ‘stary, dawny’ i ap. μύλος m. ‘młyn’; Μπάσπαλος (Pl) < ap. πάσπαλος m. ‘łupek mikowy’; Μπέπονας (Si), dawn. Πέπονας (1903; 1942¹²) < ap. πέπονας m. ‘melon’; Μπεριστεράς vs. Περιστεράς (AA), por. ap. περιστερί

¹² W nawiasach podaje się rok poświadczenia nazwy geograficznej.

n. 'gołąb'; Μπήγαϊδος (Che, Re) vs. Πήγαϊδος (Che, My), por. ap. πηγάδι n. 'źródło obudowane kamiennym obramowaniem, niekiedy kunsztownie wykonanym; źródło'; kret. Μπλατύς Μπόρος (Sf) vs. ngr. πλατύς πόρος 'szeroki bród'; Μποταμός (Je) vs. Ποταμός (AA, AN, AW, Che, La, My, MP, Pl, Re, Sf, Si – 21 nazw), por. ap. kret. ποταμός m. 'rzeka, strumień'; Μπούτακας (Ap), dawn. Βούτακας (1887); Μπουτσουνάρια (Ap, AW) vs. Πουτσουνάρια (AW, Re), por. ap. kret. πουτσουνάρι n. 'struga, potok'; Μπρικοσυκιά (AW) < ap. kret. πρικοσυκιά (= ngr. πικροσυκιά) f. 'gat. figowca'; Μπρινάς (La) vs. Πρινιάς (MP), por. ap. πρινιάς m. 'teren porośnięty drzewami dębu kermesowego, *Quercus coccifera* L. var. *calliprinos* Homboe'; του Γκαγκάνι (Pl) < nazw. Καγκάνης; Γκαλαμιώνας (Pl) vs. Καλαμιώνας (Go, Pl, Si – 4 nazwy), Καλαμιώνιας (He), por. ap. καλαμιώνας m. 'miejsce porośnięte trzciną laskową, *Arundo donax* L.'; Γκαρδιοθιανό Ρυάκι (Fa) < *Καρδιοθιανός adi. < n. monastyru Καρδιώτισσα; τω Γκατ' Αμπελιώ το Ρυάκι (AW) < przysł. κάτω 'na dole, dolny'; Γκατωχωρί της Ποταμός (Je) < kret. n. wsi Κάτω Χωριό; Γκαβούσα (He) vs. Καβούσα (Am, He, My – 4 nazwy) < kret. augment. καβούσα f. 'duże źródło'; Γκρυγιονερίδα vs. Κρυγιονερίδα (AW), por. kret. κρυγιός adi. 'zimny, chłodny'; Αι Γκύρλος (Go) < im. męs. Κύριλλος; στῶ Ντρυπῶ [= Δρυπῶ] τό Λαγκό vs. ό Τρυπῶ λαγκός (Sf), por. ap. τρύπα f. 'dziura, otwór'.

5. Podobne zjawisko udźwięcznienia, spowodowane przez sandhi, obserwujemy w wyrazach, które zaczynają się od spirantów wargowo-zębowych β [v], φ [f], spirantu przedniojęzykowo-zębowego δ [ð], spirantu tylnojęzykowego χ [x] lub od afrykaty przedniojęzykowo-zębowej τσ /ts/, np. β [v] > ν-β > μβ > μπ [b]; φ [f] > ν-φ > μπ [b]; δ [ð] > ν-δ > ντ [d], χ [x] > ν-χ > γ [ɣ], τσ [ts] > ν-τσ > τζ [dʒ], np. kret. μάλσαμος vs. βάλσαμος m. 'mięta polej, *Mentha pulegium* L.'; kret. ντέμπλα // δέμπλα f. 'kij do strząsania owoców z drzew'; kret. γασίλι // χασίλι n. 'zasiewy'; kret. τζαμπί vs. ngr. τσαμπί n. 'winnne grono'.

Przykłady znane z hydronimii kretańskiej: της Μπαμπακιάς το Ρυάκι (Cha) vs. Βάμβουκας (My), por. ap. βαμβακιά f. 'bawełna, krzew bawełniany'; Μπιτσιλιές (Je) vs. Βιτσιλιά (Che, KS), por. ap. kret. βιτσίλια f. 'sep płowy, *Gyps fulvus* Hablizl' a. 'orzeł przedni, *Aquila chrysaetos* Severtzov'; Μπουρλιά (Che) vs. Βουρλιά (Si – 2 nazwy), por. ap. kret. βουρλιά f. 'holoszeń główkowaty, *Holoschoenus vulgaris* Link' a. 'gat. situ, *Juncus* L.'; Μπλάβος (Wi), dawn. Flavos (1630; 1651), por. kret. μπλάβος adi. 'niebieski, błękitny'; Ντιχαλός (Wi) vs. Διχαλό (AN), por. ap. kret. διχαλό n. 'widły rzeki'; Ντιχαλώματα (Che) vs. Διχαλώματα (Je, KS, Si), por. ap. διχάλωμα n. 'rozgałęzienie'; Ντιπλοχωριανές Βρύσες (AW) < przysł. δίπλα 'blisko, obok' i ap. χωριό n. 'wieś'; Τζιγκούνι (Am, Je), Τζιγκούνια (Am, AN, AW, Pl, My) vs. Τσιγκούνι (Am,

Si), Τσιγκούνια (Am, La), por. ap. kret. τζιγκούνι // τσιγκούνι n. ‘małe źródło’; του Γαβγά (My), Γαβγάδες (Si) vs. Χαυγάς (AA, AN, Je, La, Si – 9 nazw), por. ap. kret. χαιυγάς m. ‘głęboki i stromy wąwóz’.

6. Do zjawiska sandhi należy dodawanie nagłosowego ν (najczęściej pochodzącego z rodzajników τον, την) przed wyrazami zaczynającymi się od samogłoski [Newton, 1972, s. 165; Kaczyńska, 1999, s. 8]: την Ίδα > τη Νίδα > η Νίδα (n. płaskowyżu w górach Psilorítis); τον ώμο > το νόμο > ο νόμος ‘ramię, bark’, por. też kret. ίσκα // νίσκα f. ‘grzyb pasożytny na drzewach’, kret. (Sfakiá) ύψος // νύψος m. ‘gips’.

Proces fałszywej dekompozycji pojawia się powszechnie w toponimii kreteńskiej, np. Νιπηδητός (1577; 1583; 1630: *Ipidhitó*), Νίβριτος (1577; 1583: *Ivrito*, ale 1630: *Gnivrito*), Νοφαλιάς (1881: Ομοφαλιάς). Hydronimicznych przykładów jest stosunkowo niewiele, np. Ναστράτηγος (Ki) vs. Αστράτηγος (Si) < kret. Αστράτηγος ‘przydomek Michała Archaniola’, por. ngr. αρχιστράτηγος m. ‘głównodowodzący’; Νεγκόφτης (Wi), por. czas. εγκόπτω ‘robić nacięcie, przecinać’ oraz ap. ngr. κόφτης m. ‘krojczy’; Νιμπριώτικο Φαράγγι // Ιμπριώτικο Φαράγγι (Sf) < kret. n. m. Νίμπρος // Ίμπρος.

7. Metateza spółgłosek, zwłaszcza płynnych i szczelinowych (również na odległość), np. kret. αρδάχι vs. ngr. αδράχι n. ‘wrzeciono’; kret. βάσσαμος // βάρσαμος m. ‘mięta polej’; kret. βρούλο vs. ngr. βούρλο n. ‘holoszeń główkowaty, *Holoschoenus vulgaris* Link’ a. ‘gat. situ, *Juncus* L.’, kret. βρουλιά // βουρλιά f. ‘ts.’ [Platakis, 1987, s. 112]; kret. πρικύς // πρικός vs. ngr. πικρός adi. ‘gorzki’ [Kondosopoulos, 1997, s. 162, 233]; kret. σφακομηλιά vs. ngr. φασκομηλιά f. ‘gat. szalwi, *Salvia* L.’; kret. n. m. Βλάτος (Ki) // kret. n. m. Βάλτος (AN) < ap. ngr. βάλτος m. ‘błoto’ (< psł. **bolto* ‘bagnó, moczár; rozmokła ziemia, błoto’) [Kaczyńska, Witczak, 2008, s. 132–133].

W hydronimii obserwuje się liczne przykłady metatezy spółgłosek, np. Αργουλιδιάς (Wi) < ap. kret. αργουλίδι // αργουλίδι n. ‘oliwka dzika, *Olea europea* L. ssp. *oleaster* Hoff. & Link’; στ’ Αρδάκτο η Βρύση (Am) < kret. n. m. Άρδακτος, por. ap. kret. άρδακτος // άρδαχτος vs. ngr. άτρακτος m. ‘wrzeciono’; Βασσαμάκι (Cha) vs. Βαρσαμόνερο (AA, Fa, Ma, Re – 5 nazw); Βόρθος (Ap) < ap. ngr. βόθρος m. ‘jama, rów, zagłębienie’; του Βρουλιά (Fa), Κάτω Βρουλές (AW) vs. Βουρλιά (Che, Si – 3 nazwy), Βουρλιές (MP), του Βουρλιδά το Ρυάκι; του Βρουτούκου (My), por. ngr. nazw. Βουρδούκας; Ζεβριακό (My) < nazw. Ζεβρός // Ζερβός < kret. ζερβός adi. ‘lewy, położony po lewej stronie’; Θροπόταμος (AN) vs. Ορθοποτάμι (AA), Ορθός Ποταμός (Sf), por. przym. ορθός ‘prosty’; Κουρνιά (Che), por. ap. kret. κουρνιά vs. ngr. κρουνιά f. ‘źródło, krynica, zdroj’; Λεχτεριδές vs. Νυχτεριδές (AW), por. ap. zach.-kret. λεχτερι

δα vs. ngr. νυχτερίδα f. ‘nietoperz’; Λόδωνας vs. Δόλωνας (Sf), por. ap. zach.-kret. λόδωνας // δόλωνας m. ‘zagroda dla zwierząt’; Μπρικοσυκιά (AW) < ap. kret. πρικοσυκιά vs. ngr. πικροσυκιά f. ‘gat. figowca’; Πρικοβλιχάδα (Cha) vs. Πικροβλιχάδα (Sf); του Πρικογιάννη (Wi); Σφακομηλιές (KS) vs. Φασκομηλιά (Che); Φασκουλόρεμα (Ap), por. ap. kret. φασκούλι // σφακούλι n. < ap. kret. σφάκα f. ‘oleander pospolity, *Nerium oleander* L.’.

8. W dialekcie kretańskim w celu osiągnięcia możliwie pełnej eufonii unika się zbitkę spółgłoskowych trudnych do wymowy poprzez ich upraszczanie [Kafkalas, 1992, s. 20]: (a) φ < μφ: kret. οφαλός vs. ngr. ομφαλός m. ‘pepek’; kret. συφορά vs. ngr. συμφορά f. ‘nieszczęście, klęska’; (b) θ < νθ: kret. άνθρωπος vs. ngr. άνθρωπος m. ‘człowiek’; kret. ξαθός vs. ngr. ξανθός adi. ‘zółty’; (c) εμ [em] < ευμ [evm]: kret. πνέμα vs. ngr. πνεύμα n. ‘duch, dusza, technienie’; ngr. ρέμα < stgr. ῥεῦμα n. ‘strumień, potok’; (d) μ < γμ: kret. πράμα ‘coś’ vs. ngr. πράγμα n. ‘rzecz, przedmiot’; kret. φραμένος vs. ngr. φραγμένος part. ‘ogrodzony’ (< czas. φράζω ‘ogrodzić, otoczyć naokoło’).

Przykłady hydronimiczne: της Θεούφης η Βρύση (KS) por. ngr. im. zeή. Θεούμφη; του Ξάθη το Ρυάκι vs. Ξάνθη το Ρυάκι (Re), por. nazw. Ξάνθης // Ξανθάκης; του Αγίου Πνεμάτου η Φλέγα (Si); Ρέμα (Ap, Cha, Go); Βαθύρεμα (Ap, Cha, Ki, KS – 5 nazw) vs. Βαθύ(ρ)ρουμα (AW, KS, Sf); Αμυγδαλόρουμα // Μυγδαλόρουμα (Cha), por. ap. kret. όρουμα vs. ngr. όρυγμα n. ‘rów, kanał, jama’; Φραμένα (Pl, Wi), Φραμενάκι (AA), por. ap. kret. φραμένο n. ‘teren ogrodzony ze wszystkich stron w sposób naturalny lub sztuczny’; Πνίματα (Re), por. ap. kret. πνίμα n. ‘topiel’.

9. Przejścia χτ [xt] < κτ [kt], σκ [sk] < σχ [sx], κ [k] < χ [x] są dość powszechne w dialekcie Krety [Kafkalas, 1992, s. 18–19; Ksanthinakis, 2001, s. 308; Apostolakis, 2008, s. 278], por. kret. πραχτικά vs. ngr. πρακτικά n. pl. ‘protokół’; kret. αμασκάλη // αμπασκάλη vs. ngr. μασχάλη f. ‘pacha’; kret. σκέδιο vs. ngr. σχέδιο n. ‘plan, rysunek’, kret. σκόλιο vs. ngr. σχόλιο n. ‘komentarz’, kret. μόσκος vs. ngr. μόσχος m. ‘cieleń’; zach.-kret. βαρθακός // βαθρακός // βορθακός vs. ngr. βάτραχος m. ‘podgat. ropuchy szarej, *Bufo bufo spinosus* Daudin’ a. ‘ropucha zielona, *Bufo viridis* Laurenti’; kret. μεσιακός // μεσιαχός adi. ‘środkowy, znajdujący się po środku’; kret. μερτακωνιάς // μερταχωνιάς m. ‘miejsce porośnięte krzewami mirtu, *Myrtus communis* L.’; kret. n. m. Σκινοκαψάλα (Si) vs. Σχινοκαψάλα (1940); kret. n. m. Σκίσμα (AN) vs. Σχίσμα (1940).

Przykłady tego procesu w obrębie kretańskich nazw wodnych są liczne, por. Μερτακονιάς (Go – 2 nazwy) vs. Μερταχονιάς (MP); Μεσακή (Ma); Μεσακός Μύλος (AA) vs. Μεσαχός Μύλος (MP); Ρέχτας (AW, Sf) vs. Ρέκτας (Ap,

Sf), Ρέχτρα (Am, Ma, Re), Ρέχθρες (KS), Ρέχτρας (AW, Go), Ρέχθρας (Fa) vs. Ρέκτρας (AW, Ki), por. ap. zach.-kret. ρέχτας // ρέκτας, ρέχτρας // ρέκτρας m. ‘wodospad, katarakta’. We wschodniej odmianie dialektu kreteńskiego pojawiają się pokrewne nazwy ‘wodospadu’ z wokalizmem [i]: Ρηχτάρα (AN, Si), Ρηχτάρι (Je), Ρήχτης // Ρήκτης (Si), Ρήχτρα (AA, Wi), του Ρήχτρα (MP). Zmiana σκ [sk] < σχ [sx] potwierdzona jest przez następujące hydronimy: Σκέλινας (Si) < ap. ngr. lud. (α)σκέλινας m. ‘gat. dzikiego cyprysu’ (< stgr. dor. σχέλινος m. ‘gat. dzikiego cyprysu; jałowiec’); Σκίνος (Am) < ap. kret. σκίνος vs. ngr. σχίνοσ m. ‘pistacja lentyszek, *Pistacia lentiscus* L.’; Σκίστρα (Je) < ap. kret. σκίστρα f. ‘miejsce rozwidlenia’, też ‘szczelina, rozpadlina, otwór’; Σκίσμα (Che) vs. Σχίσματα pl. (KS); Σκισμένη Πέτρα (Si) vs. Σχιστό Χαράκι (AN), por. czas. σχίζω ‘drzeć, rozdzierać, rozrywać’; Σκουλαρήδες (La), por. ap. gr. biz. σχολάριος m. ‘strażnik w pałacu cesarskim’; Σφαντακτόσπηλιος (KS), por. ap. kret. σφανταχτό n. ‘zły duch, demon, wilkołak, duch’.

10. Alternacja spirantów wargowo-zębowego β [v] i tylnojęzykowego γ [ɣ] [Newton, 1972, s. 72–73], por. kret. βλυχός (< biz.) vs. ngr. γλυφός adi. ‘słony’; kret. βλυχάδα ‘bardzo słona woda, która wycieka z przybrzeżnych źródeł lub z dala od morza; słone źródło; słona woda’ vs. ngr. γλυφάδα f. ‘słone źródło’; kret. βούβα vs. ngr. γούβα f. ‘jama, rów’; kret. φλέγα ‘źródło’ vs. ngr. φλέβα (νερού) f. ‘źródło, źródł, krynica’; kret. βούπα vs. ngr. γώπα f. ‘złotokres, zw. też bopsem, *Boops boops* L.’.

Alternację β ~ γ obserwujemy w następujących hydronimach kreteńskich: Βλυχάδα (Ap, AW, Che, Go, He, My, Si, Sf), Βλυχάδες (Pl, Si); Βούβα (Je), της Βούβας το Ρυάκι (Re); Φλέγα (Am, Che, Go, He, Je, La, Ma, My, MP, Si, Te, Wi – 18 nazw), Φλέγες (Aw, Che).

11. Eksplozywizacja spirantów dźwięcznych γ [ɣ] i δ [ð] w niektórych wyrazach kreteńskich, tj. przekształcenie się γ [ɣ] w spółgłoskę zwarto-wybuchową tylnojęzykową γκ [g] oraz δ [ð] w spółgłoskę zwarto-wybuchową zębową ντ [d] w gwarach lokalnych [Kafkalas, 1992, s. 19; Kondosopulos, 2006a, s. 146], np. kret. αγγουρίδα vs. ngr. αγουρίδα f. ‘niedojrzałe wonogrono’; kret. άγκριγιος // άγριγιος vs. ngr. άγριος adi. ‘dziki’; kret. σίντερο vs. ngr. σίδερο n. ‘żelazo’.

Zjawisko to uwidacznia się także w hydronimii kreteńskiej: Αγγουρίδη (Re); Αγκριγοκάλαμο (Re); του Βουρντούκο (My), por. nazw. ngr. Βουρδούκας; Σιντερίτης (Ap, Pl) vs. Σιδερίτης (La, Pl, Re – 4 nazwy); του Σιντερωμένου (AA), Σιντερόσπηλια (Fa) obok Σιδερόνερο (La), Σίδερο (Che, Pl).

12. Eksplozywizacja spirantu zębowego θ [θ] w pozycji po χ [x] [Apostolakis, 2008, s. 372], por. kret. οχτρός vs. ngr. εχθρός m. ‘wróg, nieprzyjaciel’.

Odnotowano jeden przykład nazwy wodnej: Όχτος (Sf), por. ap. kret. όχτος vs. ngr. όχθος m. ‘brzeg (rzeki, jeziora), wybrzeże’.

13. Spółgłoska szczelinowa zębowa θ [θ] jest niekiedy wymawiana jak spółgłoska szczelinowa wargowo-zębowa φ [f] [Ksanthinakis, 2001, s. 546; Rodhakis, 2004, s. 147], np. kret. φρίσσα // θρίσσα f. ‘śledź oceaniczny, *Clupea harengus* L.’; kret. czas. φελιάζω // θηλιάζω ‘ciąć coś na kawałki’; kret. φουκάρι // θουκάρι n. ‘futurał, pokrowiec’; kret. czas. φουκάρωνω // θουκάρωνω ‘wkładać coś do pokrowca’.

Tego typu wymowę dokumentują hydronimy: Βαφυρούακι (AW) vs. Βαθύ Ρυάκι (Am, Ap, AA, AN, Cha, Che, Go, He, Je, Ki, MP, Pl, Si – 29 nazw), por. przym. βαθύς ‘głęboki’; Φιόφιλος (Wi) < n. przyl. Θιόφιλος.

14. Wyjątkowe przypadki udźwięcznienia spirantu zębowego θ [θ] > δ [ð] [Kondosopoulos, 2006b, s. 112; Thomopoulos, 1975, s. 143]: kret. εδιά // εθιά (< ngr. ιτιά) f. ‘wierzba biała, *Salix alba* L.’; wsch.-kret. δα vs. ngr. θα ‘partykuła futuryczna’; kret. n. wsi Νικηδιανά // Νικηθιανά (AN); kret. n. wsi Βαδιακό // Βαθιακό (Am).

W materiale źródłowym kreteńskiego hydronomastykonu odnotowano cztery przykłady takiej wymowy: της Εδιάς το Νερό (Go); Μερδάς coll. (Wi) < ap. kret. μερθιά f. ‘mirt zwyczajny, *Myrtus communis* L.’; Μίδιας // Μίθιας (Che) < kret. n. wsi †*Apanomithia*; Μουταδιανά (Pl) < tur. nazw. Μουτάθης // Μουτάφης.

15. Epenteza spółgłoski płynnej ρ [r] w sąsiedztwie spółgłosek szczelinowych i zwartych [Kondosopoulos, 1997, s. 90–92], np. kret. χαρχάλι // χαχάλι n. ‘widły’; kret. τάρχαλος // τάχαλος m. ‘hałas, dźwięk’; kret. ασπάλαρθος vs. ngr. ασπάλαθος m. ‘kalikotome omszone, *Calicotome villosa* (Poir.) Link’; kret. (α)στραλίκι // σταλίκι (Reth.) n. ‘słup, znak’.

W hydronimii kreteńskiej także dostrzegamy tego typu zjawisko: Μπουζούκος vs. Μπουρτζούκος (AW) < nazw. Μπουζούκος; Μουρσέλας (1890; 1905; 1941) vs. Μουσελάς (Buond 1415: *Musellas*); του Πλύστη // Απλύστη (Am), por. ap. kret. πλύστης vs. ngr. πλύστης m. ‘pracznik’; Σπάταλος vs. Σπάρταλος (Pl) < ap. ngr. σπάταλος m. ‘marnotrawca, utracjusz’.

16. Wahania w zakresie spółgłosek płynnych, wyrażające się zwykle w przemianie λ [l] w ρ [r] przed τ, μ oraz σ (tzw. delateralizacja) [Newton, 1972, s. 112–113; Kondosopoulos, 2006a, s. 64], np. kret. αρμύρα vs. ngr. αλμύρα f. ‘słony smak’; kret. βαρτός vs. ngr. βαλτός adi. ‘podstawiony’; kret. βάρσαμος // βάλσαμος m. ‘mięta polej, *Mentha pulegium* L.’; kret. ορπίδα vs. ngr. ελπίδα f. ‘nadzieja’.

Przykłady z zakresu hydronimii kreteńskiej doskonale ukazują to zjawisko: των Αγρομούλων το Ρυάκι (Re), por. kret. n. m. †*Aghromíri*; Αρμυρός //

Αλμυρός (Ap, AN, Ma – 5 nazw), Αρμυρός (Je), Αλμυρός (Je), Αλμυρίδα (Ma), por. ngr. αλμυρός adi. ‘slony’; Βαρσαμόνερα (AW, Go), Βαρσαμόνερο (AA, Fa, Ma, Re – 5 nazw), του Βαρσαμονέρου το Ρυάκι (Fa), Βασαρμάκι (Cha) vs. Βαλσαμάκια (Ki); Καρντιρύμι (Pl) < ap. kret. καρντιρίμι // καλντιρίμι n. ‘kamienista droga’ (< tur. *kaldırım* ‘bruk, jezdnia’); οι Καυκάρες το Φαράγγι (Je) vs. Καυκάλα (KS), por. ap. kret. καυκάρα // καυκάλα f. ‘głowa’; Κουφάρα (Ap), por. ap. ngr. κουφάλα f. ‘dziupla; wgłębienie w skale, dziura’ vs. kret. κουφάρι n. ‘dziura w piecu’; Λιχτάρα (Si) < ap. kret. ριχτάρα f. ‘wodospad, katarakta’; Μαλαθρές (Cha), por. ap. dial. μάλαθρο vs. ngr. μάραθρο n. ‘koper włoski, *Foeniculum vulgare* Mill.’; της Χάλακας η Βρύση (Cha), por. ap. kret. χάρακα f. ‘duża skała’; του Χαρκιά η Βρύση (Sf), του Χαρκιά ο Μύλος (Si), του Χαρκιά το Πέραμα (Wi) vs. του Χαλκιά το Τζιγκούνι (KS), por. ap. kret. χαρκιάς // χαλκιάς (= ngr. σιδεράς) m. ‘kowal’ i ap. kret. τζιγκούνι n. ‘małe źródło’.

17. Udźwięcznienie w śródgłosie spółgłoski zwartej językowo-zębowej: τ [t] > ντ [d] [Kondosopoulos, 1997, s. 292], np. kret. βλαντόνερο n. ‘woda niezdatna do picia; woda bagienna’ vs. ngr. βαλτόνερα n. pl. ‘wody bagienne’; kret. έρωντας vs. ngr. έρωτας m. ‘miłość’.

W hydronimii kreteńskiej zjawisko to poświadcza oboczna (efemeryczna) forma Παντομούντριος vs. Παντομούτριος (Ma), por. powszechną postać n. w. Παντομάτριος.

18. Udźwięcznienie w śródgłosie spółgłoski zwartej dwuwargowej: π [p] > μπ [b] [Ksanthinakis, 2001, s. 291], np. ap. kret. λουμπίνος // λυμπίνος vs. ngr. λούπιнос m. ‘łubin biały, *Lupinus albus* L.’.

Opisany proces sonoryzacji dokumentują tylko trzy nazwy wodne: Λιμπινές (Pl); Λουμπινές (Pl), Λουμπινοχώραφο (Ma).

19. Udźwięcznienie w śródgłosie spirantu tylnojęzykowego: χ [x] > γ [ɣ] [Idhomeneos, 2006, s. 394], np. kret. παιγνίδι vs. ngr. παιχνίδι n. ‘zabawka; zabawa, gra’; kret. παιγνιώτης (= ngr. σκοπευτής) m. ‘strzelec’.

Wyróżniono jeden przykład rejestrujący ten proces: του Γιαγουδή ο Μερτιάς (Ki), por. etn. kret. Γιαγουδής // Γιαχουντής m. ‘Żyd’, także ‘skapiec’ < tur. *Yahudi* ‘Żyd’.

20. Wymiana spółgłosek zwartych zębowych τ [t] ~ δ [ð] [Ksanthinakis, 2001, s. 281], np. kret. λειχούτης vs. ngr. λε(ι)χούδης m. ‘łakomczuch, łasuch’.

Przykład hydronimiczny: του Βρουτούκου (My), por. ngr. nazw. Βουρδο-ύκας.

21. Przejście ngr. χ [x] > kret. κ [k] [Apostolakis, 2008, s. 156], np. ngr. *χασάπης* vs. kret. *κασάπης* m. ‘rzeźnik’ (< tur. *kasap* ‘rzeźnik’); kret. *ευκή* vs. ngr. *ευχή* f. ‘modlitwa’.

W hydronomastykonie kreteńskim odnotowano dwa przykłady: του *Κασάπ-Αλή* η *Βρύση* (Re); *Τρικιάς* (Pl), por. nazw. *Τριχιάς*.

22. Incydentalne wtrącenie spirantu tylnojęzykowego γ [ɣ] przed spirant interdentalny δ [ð] [Kondosopoulos, 2006a, s. 143], np. kret. *ρογδιά* vs. ngr. *ροδιά* f. ‘granatowiec właściwy, *Punica granatum* L.’; kret. *ρόγδι* vs. ngr. *ρόδι* n. ‘owoc granatowca’.

Przykłady hydronimiczne: *Ρογδιανό Ρυάκι* (Ki) < kret. n. wsi *Ρογδιά*; του *Ρογδιού* (Je).

23. Występowanie wstawnego (epentetycznego) -v- [Apostolakis, 2008, s. 292], np. kret. *μουρνιά* vs. ngr. *μουριά* f. ‘morwa biała, *Morus alba* L.’ a. ‘morwa czarna, *Morus nigra* L.’; kret. *ριζιμνιός* // *ριζιμιός* adi. ‘mocno zakorzeniony’; kret. *μονομνιάς* vs. ngr. *μονομιάς* adv. ‘nagle, natychmiast’.

W materiale hydronimicznym odnotowano kilka przykładów: *Καλαμινιώνας* (Pl) vs. *Καλαμιώννας* (Go, Pl) < ap. lud. (*coll.*) *καλαμιώννας* m. ‘miejsce porośnięte trzcinałą laskową, *Arundo donax* L.’; *Κουμνιά* n. pl. (Si), por. demin. *κουμί* n. < ap. kret. *κούμος* m. ‘kurnik, chlew, zagroda dla zwierząt’; της *Μουρνιάς* το *Ρυάκι* (Go), *Μουρνιδάκια* (Ap); *Μουρνιανός* adi. (Cha) < kret. n. m. *Μουρνιές*; *Μουρνιώτικο Ρυάκι* (Je) < kret. n. m. *Μουρνιές*; *Στόμνιος* vs. *Στόμιος* (Je) < kret. n. m. *Στόμιο*.

24. Występowanie protezy σ- [Ksanthinakis, 2001, s. 25], np. kret. *σβένα* // *βένα* f. ‘włókno’; kret. (α)*σκορδαλός* m. ‘dzierlatka śródziemnomorska, *Galerida cristata meridionalis* Brehm’ a. ‘lerka, *Lullula arborea wettsteini* Nieth.’ (< stgr. *κορυδαλ(λ)ός* m. ‘ts.’); kret. *σμερουλάκι* n. ‘miejsce odludne, głuchy zakątek’ (< ap. *μέρος* n. ‘część, strona, miejsce, okolica’); kret. *σφάνταγμα* vs. ngr. *φάντασμα* n. ‘zjawia, widziadło, duch’; kret. *σφαντάζω* vs. ngr. *φαντάζω* ‘mieć zwidy’.

W kreteńskim hydronomastykonie zaobserwowano jeden przykład: *Σκολενόρυακο* (He-Go) < kret. n. m. *Κόλενα* // *Κόλαινα*.

25. Występowanie różnych samogłosek protetycznych (α, ε, ο) w nagłosie wyrazu [Kafkalas, 1992, s. 15; Ksanthinakis, 2001, s. 25]:

A. Proteza α-: kret. αδυνατός vs. ngr. δυνατός adi. ‘silny’; zach.kret. αχελώννα vs. ngr. χελώννα f. ‘żółw’; αμολόχα vs. ngr. μολόχα f. ‘ślaz dziki, *Malva silvestris* L.’; ασκιά vs. ngr. σκιά f. ‘cień’¹³.

Hydronimy kreteńskie zawierające protezę [a]: Αηνιανό Ργυάκι (Go) < kret. n. m. Ίνια; Αθυμόλακκος (Ap) < ap. kret. θύμος m. ‘macierzanka, *Thymus capitatus* L.’ i ap. λάκκος m. ‘dziura, jama, wgłębienie’; Ακουμπί (Je) < ap. κουμπί n. ‘guzik’; Ακουμιανός // Κουμιανός adi. (AW) < kret. n. m. Ακούμια // Κούμια; Αλιθινός (Je), por. przym. λίθινος ‘kamienny, skalisty’; Αμάτι // Μάτι (Am, Ap), Αμάτι (Fa, Ma), Αμάτι του Νερού (Am), Αματάκι (KS), por. ap. ngr. μάτι n. ‘oko; oczko wodne’; Ανεράιδα (Si), Ανεράιδες (Go, Je) vs. Νεράιδα (Pl, Si), Νεράιδες (Je, My, Re – 4 nazwy), της Νεράιδας (My), Ανεραΐδοσπηλιος vs. Νεραΐδόσπηλιος (Che), por. ap. ngr. νεράιδα f. ‘rusalka, nimfa wodna’; Ανεράτζι (Che) vs. Νερατζιά (KS, Re), por. ap. kret. νεράτζι n. ‘owoc gorzkiej pomarańczy’ i ap. kret. νερατζιά f. ‘gorzka pomarańcza, *Citrus vulgaris* Risso’; Ανερόμυλοι (Go) < ap. νερόμυλος m. ‘młyn wodny’; Ανερούτσικα (La), por. ap. νερό n. ‘woda’; Αντελιάρης vs. Ντελιάρης (Je), por. ap. kret. ντελής m. ‘szalencie’ (< tur. *deli* adi. ‘szalony’); Ανούφια (Am) < kret. n. m. †*Nuphia*; Απατσανού (AA) < nazw. Πατσανός; Απλατανάκι (Ma), por. ap. πλάτανος m. ‘platan wschodni, *Platanus orientalis* L.’; του Απλύστρη vs. του Πλύστρη (Am), por. ap. ngr. πλύστης m. ‘prac’; Ασκιαδά (Pl) < nazw. Σκιαδάς; του Ασκούλου (AW) < nazw. Σκούλος; Ασουμάς (Je) < nazw. Σουμάς; το Νερό του Ασφενταμιού (La) < n. γόρυ Ασφένταμι, por. ap. kret. ασφένταμος m. vs. ngr. σφενδάμι n. ‘klon wiecznie zielony, *Acer sempervirens* L.’; του Ατσιγγάνου το Ρυάκι (Che) < ap. kret. ατσιγγανός vs. ngr. τσιγγάνος m. ‘Cygan’; Αχελώννα (Ma), Αχελωνάρης (AA), por. ap. χελώννα f. ‘żółw’, zwł. ‘żółw śródziemnomorski, *Testudo graeca* L.’.

B. Proteza ε-: kret. εζημιά vs. ngr. ζημιά f. ‘szkoda’; kret. έλιγος vs. ngr. λίγος adi. ‘mały, nieliczny’; kret. εμιλιά vs. ngr. μιλιά f. ‘mowa’; kret. εμισός vs. ngr. μισός adi. ‘stanowiący połowę’.

Przykłady hydronimiczne z protetyczną samogłoską [ε]: Εγκρεμνάκας (Pl), por. ap. ngr. γκρεμνός m. ‘przepaść, urwisko’; Ελυγιδιανός adi. (Cha) < kret. n. m. Λυγιδές; Πλατές Ελυγιές (AW), por. ap. kret. ελυγιά // λυγιά (= ngr.

¹³ N.J. Kondosopoulos [1997, s. 105] zwraca uwagę, że proteza wokaliczna o barwie /a/ była pierwotnie cechą dialektu wschodniokreteńskiego. To zjawisko fonetyczne stało się nawet przedmiotem drwin ze strony Kreteńczyków zamieszkujących zachodnią część wyspy: „οί δυτικοί Κρητες σκόπτουν τους ανατολικούς διά την τοιαύτην χρῆσιν”. Z czasem formy dokumentujące samogłoskę protetyczną α- stały się powszechne również w dialekcie zachodniokreteńskim [Ksanthinakis, 2001, s. 25].

λυγαριά) f. ‘niepokalanek pieprzowy, *Vitex agnus-castus* L.’; Εσταυρωμένος vs. Σταυρωμένος (Re-My) < kret. n. m. Σταυρωμένος, por. ngr. σταυρωμένος ‘ukrzyżowany’.

C. Proteza o- : kret. οζό vs. ngr. ζώο n. ‘zwierzę’; kret. ομυαλός m. vs. ngr. μυαλό n. ‘mózg, rozum’; kret. ονόστιμος vs. ngr. νόστιμος adi. ‘smaczny’; kret. οπέρυσσι(ς) vs. ngr. πέρσι adv. ‘w zeszłym roku’; kret. οφέτος vs. ngr. φέτος adv. ‘w tym roku’.

Przykłady hydronimiczne wykazujące protezę o barwie [ɔ]: Οδρύς (Re) vs. Δρυς (Che, Go, Si), por. ngr. δρυς f. ‘dąb taborowy, *Quercus ithaburensis* Decne ssp. *macrolepis* (Kotschy) Hedge & Yalt.’; Οπίσω Βρύση (AA, Si) vs. Πίσω Βρύση (Go, Pl), por. kret. οπίσω vs. ngr. πίσω adv. ‘z tyłu, w tyle’ oraz ap. βρύση f. ‘zdrój, źródło’; του Ζου ο Λάκκος (My) vs. *Ozu, Uzu* (1671).

26. Aferezę samogłoski nagłosowej, np. α [a], ε [ε], ει, ι, οι, υ [i], ο, ω [ɔ], obserwuje się w licznych apelatywach kreteńskich [Kafkalas, 1992, s. 15], np. por. kret. ξωτικός vs. ngr. εξωτικός adi. ‘egzotyczny, dziwaczny, ekscentryczny’; kret. λιόφυτο n. ‘miejsce porośnięte drzewami oliwnymi, gaj oliwny’, por. ngr. ελαιόφυτος adi. ‘porośnięty oliwkami’; kret. n. m. Ξώπολη (Ap) vs. Εξώπολις (1920); kret. n. m. Κάτω Πισκοπή (Si) vs. *Episcopé* (1834); kret. n. m. Πισκοπή (Che) vs. Επισκοπή (1940).

W hydronimii kreteńskiej występują liczne przykłady zaniku samogłoski nagłosowej, np. Γελάδα (Si) < ap. kret. γελάδα vs. ngr. αγελάδα f. ‘krowa’; Γουμένου Στέρνα (AW), του Γουμένου το Βρυσίδι (AW), por. ap. kret. γούμενος vs. ngr. ηγούμενος m. ‘igumen’; Θροπόταμος (AN) vs. Ορθοποτάμι (AA), Ορθός Ποταμός (Sf), por. ngr. ορθός adi. ‘prosty’; Ζόνερα (Ap) < *Οζό-νερα, por. czas. όζω ‘wydzielać brzydki zapach, śmierdzieć’ i ap. νερό n. ‘woda’; Κλησίδι (Si) < kret. n. m. Κλησίδι, por. kret. demin. κλησίδι vs. ngr. εκκλησίδι n. ‘mały kościół’ (< ngr. εκκλησία f. ‘kościół’); Κονοστάσι (Pl) vs. Εικονοστάσι (Che) < ap. εικονοστάσι n. ‘ikonostas’; Κρεβαταύλοχο (Cha), por. ap. kret. ακρέβατος m. ‘kolcorośl szorstki, zw. też kolcowojem szorstkim, *Smilax aspera* L.’ i ap. kret. αύλοχι n. ‘rów, parów, jar’; Λενικό (Ma, Wi) < ap. kret. λενικό n. ‘urodzajna działka ziemi’, por. kret. ελληνικός adi. ‘urodzajny’; Άϊ Λιάς (AW, Go) < ngr. Άγιος Ηλιάς ‘św. Eliaś’; Λιάτικα (Go, La), por. ap. kret. λιάτικο n. ‘rodzaj białego winogrona, które dojrzewa w lipcu w okolicy święta Proroka Eliasza (20 lipca)’ < przym. Ηλιάτικός ‘Eliaszowy’; Λιοφυτάκι (Go, Pl); Μυγδαλόρυμα a. Αμυγδαλόρυμα (Ap), por. ngr. αμυγδαλιά f. ‘migdałowiec pospolity, *Prunus dulcis* Mill.’; Ξυβούνι (AN) < ngr. οξύς adi. ‘ostry, ostro zakończony’ i ap. βουνό n. ‘góra, wzgórze’; Ξωντικίνα (Ma) < andronim.; Ξωπηγή (Fa) < ngr. έξω adv. ‘na zewnątrz, poza’ i ap. πηγή f. ‘źródło’;

του Πισκόπου (My) < ap. επίσκοπος m. ‘biskup’; Πογυρίσματα pl. (KS) < ap. kret. απογύρισμα n. ‘zakret, zakole’; Ρημαμάπελα (Go) < ngr. έρημος adi. ‘opuszczony, samotny’ i ap. άμπελος f. // άμπέλι n. ‘winorośl właściwa, *Vitis vinifera* L.’; Φρατούλια // Αφρατούλια (Go); Φράτσια (Sf) vs. Αφράτσι (Je), por. ap. kret. αφράτο n. ‘pałka dominikańska, *Typha angustata* L.’; της Χλάδας (KS) < ap. zach.-kret. αχλάδα (= wsch.-kret. αχλαδιά) f. ‘grusza migdałolistna, *Pyrus amygdaliformis* Vill.’.

27. Dla uniknięcia rozziwiewu wynikającego ze zbiegu dwóch samogłosek wprowadza się w dialekcie kreteńskim eufoniczne γι [j], zwłaszcza pomiędzy [i] oraz [ɔ] [Ksanthinakis, 2001, s. 25]: kret. άγριγιος // άγκριγιος vs. ngr. άγριος adi. ‘dziki’; kret. κριγιός // κριός m. vs. ngr. κριάρι n. ‘baran’; kret. κρυγιός vs. ngr. κρύος adi. ‘zimny’.

W hydronimii spotykamy liczne nazwy z eufonicznym elementem -γι-, np. Αγκριγιοκάλαμο (Re), por. ap. καλάμι n. ‘trzcina laskowa, *Arundo donax* L.’; Κρυγιά Βρυσάλια (Ap); Κρυγιά Βρύση (Che, Go, Je, KS, MP, Pl, Wi – 10 nazw) vs. Κρύα Βρύση (He, Ki, KS, La, MP, Pl, Wi – 8 nazw), por. ap. βρύση f. ‘zdrój, źródło, krynica’; Κρυγιονερίδα (AW) vs. Κρυονερίδα (Cha); Κρυγιονερίτης (AA) vs. Κρυονερίτης (AA); Κρυγιονερίτισσα (Am – 2 nazwy); Κρυγιό Νερό (Ky, KS, Si); Κρυγιό νερο (AW, KS), por. ap. νερό n. ‘woda’; Κρυγιό Μουρί (Ki), por. ap. kret. μουρί n. ‘małe wzniesienie, ostry szczyt góry’; Κρυγιό Πηγάι (Ma), por. ap. kret. πηγάι n. ‘źródło, studnia’; Κρυγιός Ποταμός vs. Κρυοπόταμος (Wi) < ap. ποταμός m. ‘rzeka, strumień’; Κρυγιό Ρυακούλι (AW) < ap. demin. ρυακούλι n. ‘mały strumień, potok’.

28. Anaptyksa [j] między spółgłoską i samogłoską lub samogłoską i spółgłoską [Kafkalas, 1992, s. 16], np. kret. γλυκιός vs. ngr. γλυκός adi. ‘słodki’; kret. καϋμένος // καημένος vs. ngr. καμένος part. ‘spalony’; kret. μύγια vs. ngr. μύγα f. ‘muchy’; kret. πηγάϊδι vs. ngr. πηγάδι n. ‘źródło obudowane kamiennym obramowaniem, niekiedy kunsztownie wykonanym, źródło; studnia’; kret. n. m. Πηγαϊδάκια (Fa), kret. n. m. Πηγαϊδοϋρι (MP).

W hydronimii kreteńskiej: Καθαριά n. pl. (Re), por. ngr. καθαρός adi. ‘czysty, jasny’; Καλαμιώνιας (He) vs. Καλαμιώνας (Go, Pl), Γκαλαμιώννας (Pl) < ap. καλαμ(ι)ώννας m. ‘miejsce porośnięte trzcina’; Καλιάμια (Mo), por. ap. καλάμι n. ‘trzcina laskowa, *Arundo donax* L.’; Καϋμένος Βάτος (Am) < ap. βάτος m. ‘jeżyna śródziemnomorska, *Rubus sanctus* Schreb.’, Καϋμένος Πεύκος (Go) < ap. augment. πεύκος m. ‘wysoka, rozłożysta stara sosna’; Καϋμένο Ρυάκι (Je) < kret. n. m. Καημένος i ap. ρυάκι n. ‘strumień, potok’; Κουντουριόργυακο (Mo), por. kret. κούντουρος vs. ngr. κοντός adi. ‘krótki’; Ξεσκιλίδια (Pl), por. ap. kret. ξεσκιλίδι vs. ngr. lud. ξεσκίλιδι n. ‘wiór, szczapa, kawałek drewna’;

των Μπραϊμακιά(ν) η Βρύση (KS), por. nazw. Μπραϊμάκης // Μπραϊμάκος; Πηγάϊδι (AA, AW) vs. Πηγάδι (Ap, Je, KS, Pl); Πηγαδιάκι (AW), Πηγαϊδάκι (AW, Go, Je, MP – 5 nazw), Πηγαϊδάκια (Che, Je) vs. Πηγαδάκι (AW, Cha, Pl, Sf – 5 nazw), Πηγαδάκια (Ap, Pl) < ap. demin. πηγαδάκι n. ‘małe źródło; mała studnia’; Πηγαϊδούλια (Che) vs. Πηγαδούλια (Ap) < kret. demin. πηγα(ϊ) δούλι n. ‘małe źródło; mała studnia’; Πήγαϊδος (Che, He, My, Re), Πηγάϊδοι (Fa) vs. Πήγαδος (Re) < ap. augment. πήγαδος m. ‘duże źródło; duża studnia’.

29. Synkopa samogłosek nieakcentowanych [Kafkalas, 1992, s. 15], np. kret. καβρός vs. ngr. κάβουρας m. ‘rak’; kret. κορφή vs. ngr. κορυφή f. ‘szczyt, wierzchołek’; kret. περβόλι vs. ngr. περιβόλι n. ‘sad’; kret. φλακή vs. ngr. φυλακή f. ‘więzienie’; kret. n. m. Στεία vs. Σητεία.

W hydronimii kreteńskiej: Βαθύρμα (AW, Cha, KS), Βαθυρμάκι (Si) obok form niesynkorporowanych: Βαθύρεμα (Cha, KS), Βαθύρρουμα (AW, KS, Sf) < przym. βαθύς ‘głęboki’ i ap. ρέμα // kret. ρούμα n. ‘strumień, potok’; Βορνά Βρυσίδια (AW), Βορνή Βρύση (AA) < ap. βρύση f. ‘zdrój, źródło, krynica’, Βορνό Φαράγγι (AA) < ap. φαράγγι n. ‘wąwóz, jar’, Βορνό Ρυάκι (Je) < ap. ρυάκι n. ‘strumień, potok’, Βορνό Βρυσίδι (AW) vs. Βορρινόσπηλιο (Go) < kret. ap. demin. σπήλιο n. ‘mała jaskinia’, por. kret. βορνός // βορ(ρ)ίνος (= ngr. βόρειος) adi. ‘ρόιπocny’; ὁ τοῦ Λάκκου Ζγουράφου vs. του Λάκκου Ζωγράφου ο Χεί μαρρος (KS) < kret. n. m. †Λάκκος Ζγουράφου // Ζωγράφου (dzis. Επανωχώρι), por. ap. kret. ζγουράφος vs. ngr. ζωγράφος m. ‘malarz’; Καβρός (Ap); του Καβρού το Ρυάκι (AW, KS); Καβροπήγαδα (AW) < ap. πηγάδι n. ‘źródło; studnia’; Καβρορυάκι (AW); Αι Γκύρλος (Go) < przym. άγιος ‘święty’ i im. męs. Κύριλλος ‘Cyryl’; Λιανόργος vs. Λιανόρουγος (Re) < ap. kret. λιανός m. ‘małe zwierzę, owca, koza lub osioł’ (ew. przym. ‘drobny, chudy, cienki’) i ap. kret. ρούγα f. ‘droga, szeroka ulica, aleja’; Περβόλια (AA, Go, La, MP), Περβόλι (Ki, Ma), Περβόλια (AA, Go), Περβολάκι (Go, He, Pl), Περβολάκια (Go, Si – 3 nazwy), Περβολίδια (Re) vs. Περιβολιανό Φαράγγι (AA) < n. teren. Περιβόλια, Περιβολιανός adi. (Ki) < kret. n. m. Περβόλια; Σκίδι (Go, MP), Σκίδια (Je), Γαλανοσκιά (Si) < kret. γαλανός adi. ‘biały’ vs. Συκίδι (Am), Συκιά (Am, KS, Pl), της Συκιάς το Νερό (Go, La), της Συκιάς το Ρυάκι (La), por. ap. wsch.-kret. σκιά vs. ap. ngr. συκιά f. ‘figowiec państwowo, *Ficus carica* L.’; του Στειακού το Νερό (AA), por. kret. nazw. Στειακός // Στειακάκης (< kret. n. m. Σητεία); Χορδάκια (Che) < *Χοριδάκια (dosł. ‘małe majątki ziemskie’) < kret. n. m. *Ghoridachia* (1577), *Coridachia* (1583), *Choridhachia* (1630).

30. W dialekcie kreteńskim występują osobliwe zmiany w zakresie wokalizmu (barwa samogłoski ulega zmianie pod wpływem sąsiadujących fonemów) [Kafkalas, 1992, s. 16], np. kret. δραπάνι vs. ngr. δρεπάνι n. ‘sierp’; kret. κερά //

κυριά vs. ngr. κυρία f. ‘pani’ (na Krecie również określenie Matki Boskiej); kret. μερθιά // μυρθιά vs. ngr. μυρτιά f. ‘mirt zwyczajny, *Myrtus communis* L.’; kret. Οβραίος vs. ngr. Εβραίος m. ‘Żyd’, też ‘skąpiec’; kret. ομπρός vs. ngr. εμπρός adv. ‘naprzód, przed’; kret. όξω vs. ngr. έξω adv. ‘na zewnątrz’. W niektórych przypadkach mamy do czynienia z zachowaniem archaicznych form: kret. κρομμύδι vs. ngr. κρεμμύδι n. ‘cebula’ (por. stgr. κρόμμυον); kret. ρούμα vs. ngr. ρέμα n. ‘strumień, potok’ (por. stgr. ρεῦμα); kret. σησάμι vs. ngr. σουσάμι n. ‘sezam’ (por. stgr. σήσαμον n. ‘owoc a. nasienie sezamu’); kret. πλύνω (= stgr.) vs. ngr. πλένω ‘myć’.

W hydronimii kreteńskiej pojawiają się liczne przykłady rejestrujące nietypowe zmiany samogłosek: Βόταμος vs. Βότομος (Fa), por. ngr. dial. (Chios) βότομος m., tsak. βούταμο n. ‘turzycza brzegowa, *Carex riparia* Curtis’ a. ‘łączeń baldaszkowy, *Butomus umbellatus* L.’ (< stgr. βούτομον n., βούτομος m. ‘ts.’); Γιοφύρι (Ap, Che, Go, Ma, Pl), Γιοφυράκι (Sf), του Γιοφυριού το Ρυάκι (Cha), Γιόφυρος (He-Go), por. ap. kret. γιοφύρι vs. ngr. γεφύρι n. ‘most’; Δραπανιάς (Ki) < kret. n. m.; Θόρμα (Pl), por. ap. θέρμα n. pl. ‘źródło gorącej wody’; Κερά (Ap, Go, Re), Κουτσουνάρι της Κεράς (Mo) < ap. kret. κουτσουνάρι n. ‘źródło wody, zdrój, krynica’; Κοτσυφάλι vs. Κουτσυφάλι (AW) < n. góry, por. kret. demin. κοτσυφάλι n. ‘mały kos’ (< ap. kret. κοτσυφός m. ‘kos, *Turdus merula* L.’); Κουτσουνέρα // Κουτσουνέρι (La), por. ap. kret. κουτσουνάρα f. // κουτσουνάρι n. ‘źródło, krynica, zdrój’; Λιμπινές (Pl), por. ap. kret. λυμπίνος vs. ngr. λούπινος m. ‘fubin biały, *Lupinus albus* L.’; Λουπουνάρι (Re), por. ap. kret. λουπουνάρι vs. ngr. λουπινάρι n. ‘fubin, *Lupinus* L.’; Μαργαριτσανός vs. Μαργεριστανός adi. (My) < kret. n. m. Μαργαρίτες; Μερθιά (Fa), Μερθιές (AA), Κάτω Μερτόρυακο (Si); Μερτακωνιάς (Go – 2 nazwy), Μερταχωνιάς (MP) < ap. kret. μερτακωνιάς m. ‘zarośla mirtowe’; Όξω Βρύση (Pl); του Οβραίου το Ρυάκι (Cha); Ρούμα (AW, Cha, My – 4 nazwy), Ρούματα (Cha, My, Re); Κρομμυδιά (Je, MP); Μάγερως vs. Μάγειρος (Fa), por. ap. kret. μάγε(ι)ρος (= ngr. μάγειρας) m. ‘kucharz’; Μπουμπουλιές (Ki), por. ap. kret. μπομπολιές f. pl. ‘gromada małych ślimaków’; Μπουτσινάρι (Re) vs. Μπουτσουνάρι (Ap, AW), Πουτσουνάρι (AW, Re), por. ap. zach.-kret. μπουτσουνάρι // πουτσουνάρι n. ‘struga, potok; źródło’; Παραστικός vs. Περαστικός (Ap) < kret. παραστικός vs. ngr. περαστικός adi. ‘przejsciowy, tymczasowy’; Ραπανάς vs. Ροπανάς (KS) < nazw. Ραπανάς, por. ap. ραπάνι n. ‘rzepa, rzodkiew’; του Ρουπούλιο η Βρύση (AA), por. nazw. Ρεπούλιος; του Σερεντάρι (AA), por. nazw. Σαραντάρης (dosł. ‘czterdziestolatek’); Σησαμόλακκος (Fa) < ap. λάκκος m. ‘wglębenie, dół’; Σπηλιέρα (Ma), por. kret. augment. σπηλιέρα vs. ngr. lud. σπηλιέρα f. ‘duża jaskinia’; Σταλιανό adi. (Go) < kret. n. m. Στόλοι;

Τραχάλες (Go), por. kret. (augment.) τραχάλα f. ‘zwirowata ziemia’ vs. ngr. τρόχαλο n. ‘otoczak; tłuczeń, żwir’; Τσικαλάς (Si), Τσικαλούδι (Wi), por. ap. kret. τσικάλι vs. ngr. τσουκάλι n. ‘gliniany garnek’.

31. Wyjątkowe przejście ϵ [ε] < η [i] obserwowane w nielicznych wyrazach dialektalnych [Kafkalas, 1992, s. 34], np. kret. αστραπέ vs. ngr. αστραπή f. ‘błyskawica’; kret. μερός vs. ngr. μηρός m. ‘biodro, udo’; kret. συλλαβέ vs. ngr. συλλαβή f. ‘sylaba’; kret. φωνέ vs. ngr. φωνή f. ‘głos’¹⁴.

W całym materiale hydronimicznym wynotowano tylko dwa takie przykłady: Αρκαλωτέ (KS), n. w. urobiona kret. kolekt. suf. przym. -ωτέ (= ngr. -ωτή) f. od ap. kret. άρκαλος m. ‘borsuk, jaźwiec, *Meles meles* ssp. *arcalus* L.’; του Τεριζή η Καλύβε (Go) < nazw. Τεριζής // Τερζάκης (< ap. kret. τερζής m. ‘krawiec szyjący kreteńskie stroje’) i ap. kret. καλύβε (= ngr. καλύβη // καλύβα) f. ‘chałupa, chata’.

32. Zaobserwowano w hydronimii kreteńskiej kilka przykładów adideacji, poświadczonych również w leksyce apelatywnej.

Atestacje hydronimiczne: Γιοματικά // Αγιοματικά n. pl. (AW) < ngr. ιαματικός adi. ‘zdrowotny, leczniczy’, n. w. być może powstała przez adideację do przym. άγιος ‘święty’; Μανάβρα (Si), por. ap. lud. ανάβρα f. ‘tryskające źródło wody’, n. w. być może powstała przez adideację do ap. μάνα f. ‘źródło’; Πεντέλης vs. Παντέλης (Si) < kret. n. m. Παντέλη // Παντέλι, n. w. być może powstała przez adideację do liczn. πέντε ‘pięć’; Παντομούτριος vs. Παντομάτριος (Ma), n. w. zniekształcona być może przez adideację do ap. μούτρα n. pl. ‘twarz, gęba, mord’.

33. W kreteńskim hydronomastykonie obserwuje się przykłady haplologii:

Prawdopodobne przykłady uproszczonych nazw wodnych: Αχλαπάρες (My), n. pluralna z suf. augment. -άρα (f.), utworzona być może na skutek haplologii z apelatywów: zach.-kret. αχλάδα f. ‘grusza migdałolistna, *Pyrus amygdaliformis* Vill.’ i dial. άπιος f. (< stgr.) ‘grusza pospolita, *Pyrus communis* L.’; Λαθράγγι (Ap) < przym. λαθρο- ‘skryty, tajny, ukryty’ i ap. φάραγγι n. ‘wąwóz, parów, jar’.

34. W dialekcie kreteńskim obserwujemy też liczne rozbieżności co do miejsca akcentu w stosunku do oficjalnej formy języka nowogreckiego [Kafkalas, 1992, s. 38]:

A. W mianowniku liczby pojedynczej, np. kret. αερόπλανο vs. ngr. αεροπλάνο n. ‘samolot’; kret. Ατζίγγανος vs. ngr. Τσιγγάνος m. ‘Cygan’; zach.-kret. βαρθακός // βαθρακός // βορθακός, wsch.-kret. αφορθακός m. ‘podgat.

¹⁴ Nie można wykluczyć, że chodzi tu o zachowanie antycznej artykulacji samogłoski η [ε:]. Wymowa η jako [ε] jest charakterystycznym zjawiskiem fonetycznym dialektów pontyjskiego i kapadockiego [Kondosopoulos, 2001, s. 9, 14; Andriotis, 1992, s. 101, 105].

ropuchy szarej, *Bufo bufo* ssp. *spinosus* Daudin' a. 'ropucha zielona, *Bufo viridis* Laurenti' vs. ngr. βάτραχος; kret. δεντρό vs. ngr. δέντρο // δένδρο n. 'drzewo'; kret. κουφός vs. ngr. κούφος adi. 'pusty'; kret. κρυγιός vs. ngr. κρύος adi. 'zimny'; kret. λουμπίνος vs. ngr. λούπινος m. 'lubin biały, *Lupinus albus* L.'.

Odmierna od standardowej akcentuacja ujawnia się także w kreteńskich nazwach wodnych, np. Κουφή Πέτρα (AN) < ap. πέτρα f. 'skała'; Κουφηκάρα (Ki) < kret. n. m. Κουφή Καρά, por. ap. kret. καρά f. 'orzech włoski, *Juglans regia* L.'; Κρυγιά Βρυσάλια (Ap); Κρυγιά Βρύση (Che, Go, Je, KS, MP, Pl, Wi – 10 nazw) < ap. βρύση f. 'źródło, zdrój, krynica'; Κρυγιό Μουρί (Ki); Κρυγιό Νερό Κρυγιό Νερό (Ky, KS, Si); Κρυγιός Ποταμός (Wi).

B. W mianowniku liczby mnogiej drugiej deklinacji akcent pada na drugą, a nie na trzecią sylabę od końca, np. kret. αγίοι vs. ngr. άγιοι (< ngr. άγιος adi. 'święty'); kret. αποστόλοι vs. ngr. απόστολοι (< ngr. απόστολος m. 'apostol'); kret. καλογέροι vs. ngr. καλόγεροι (< ngr. καλόγερος m. 'mnich, zakonnik'); kret. n. m. Αθανάτοι (He); kret. n. m. Αποστόλοι (Am, MP); kret. n. m. Ποτάμοι (Je), kret. n. m. Έξω Ποτάμοι (AN), por. ap. augment. πόταμος m. 'duża rzeka' (< ap. ποταμός m. 'rzeka'). Wydaje się, że w dialekcie kreteńskim zachowały się ślady paroksytonezy doryckiej [Jurewicz, 1999, s. 59].

W hydronimii kreteńskiej można wyróżnić pluralne nazwy wodne z akcentuacją paroksytoniczną: Αγκουτσάκοι (Fa) < ap. kret. αγκούτσακας m. 'grusza migdałolistna, *Pyrus parviflora* Desf.'; Καράβοι (AA, Go) < ap. kret. κάραβος m. 'mały strumień wody; kanał, ściek'; Καψάλοι (Si), por. ap. kret. κάψαλος m. 'miejsce po pożarze; pogorzelisko'; Κολύμποι (AW), Λιναροκολύμποι (AW), por. ap. kret. κόλυμπος m. 'wglębie terenu wypełniające się wodą w porze deszczowej'; Πλατάνοι (AW, Go) < ap. πλάτανος m. 'platan wschodni, *Platanus orientalis* L.'.

C. W dopełniaczu liczby pojedynczej barytonicznych nominów rodzaju męskiego i nijakiego obserwuje się niekiedy akcent oksytoniczny.

Odnotowano kilka przykładów hydronimicznych: του Αγίου Πνεμάτου η Φλέγα (Si), por. ngr. άγιος adi. 'święty'; του Άϊ-Αντωνιού το Ρούμα (Re) vs. του Αγίου Αντωνίου το Ρυάκι (Je); του Άϊ Γιαννιού (Si) vs. του Αγίου Ιωάννη το Ρυάκι (La), por. kret. Άϊ Γιάννης vs. ngr. Άγιος Ιωάννης; του Κουμού το Ρυάκι (Ki), por. ap. kret. κούμος m. 'kurnik; zadaszona zagroda dla małych zwierząt domowych'; του Σπηλιού ο Ποταμός (AW), por. kret. Σπηλιού (gen. sg.) vs. ngr. Σπηλιού < kret. n. m. Σπήλι; του Σφιναριού ο Ποταμός (Ki), por. kret. Σφιναριού (gen. sg.) vs. ngr. Σφιναριού < kret. n. m. Σφινάρι // Σφινάρι.

D. W dopełniaczu liczby pojedynczej zauważa się niejednokrotnie formę paroksytoniczną wobec ngr. proparoksytonicznej, np. kret. καλογέρου vs. ngr. καλόγερου (< ap. καλόγερος m. 'mnich, zakonnik').

W materiale hydronimicznym zaobserwowano kilka przykładów: του Καλογέρου (Am), του Καλογέρου το Καβούσι (Pl), του Καλογέρου ο Λαγκός (Pl), του Καλογέρου το Ρυάκι (AW), του Καλογέρου η Βρύση (Go, KS),

E. Barytona odmieniające się według II deklinacji w dopełniaczu liczby mnogiej mają akcent oksytoniczny, np. kret. τω σκυλώ vs. των σκύλων (< kret. σκύ(λ)ος m. vs. ngr. σκυλί n. 'pies'); kret. τω χοιρώ vs. των χοίρων (< kret. χοίρος m. vs. ngr. γουρούνι n. 'świnia'). Z kolei wyrazy rodzaju męskiego pierwszej deklinacji mają w dopełniaczu liczby mnogiej akcent paroksytoniczny, np. kret. τω προφήτω vs. ngr. των προφητών (< ngr. προφήτης m. 'prorok'; kret. τω στρατιώτω vs. ngr. των στρατιωτών (< ngr. στρατιώτης m. 'żołnierz'), kret. n. teren. στω Σκλαβώ vs. ngr. Σκλάβων.

W hydronimii kretańskiej odnotowano cztery przykłady: τω Γουδουρώ ο Χεί μαρρος (Si) vs. n. zat. Όρμος Γουδούρων (Si); τω Διαβάτω το Ρυάκι (Je), por. kret. τω διαβάτω vs. ngr. των διαβατών (< ngr. διαβάτης m. 'przechodzień, podróżnik'); των Μπραϊμακιά(ν) η Βρύση (KS), por. nazw. Μπραϊμάκης // Μπραϊμάκος; το Φραρό (AN), por. kret. Φραρό n. sg. < kret. τω Φραρώ vs. των Φράρων (< ap. kret. φράρος m. 'brat zakonny, zakonnik katolicki').

F. Imiona kobiece, rzadziej apelatywy rodzaju żeńskiego, zakończone na -ία ściągają akcent na ostatnią sylabę, np. kret. Μαργ(γ)ιά vs. ngr. Μαρία; kret. Πελαγιά vs. ngr. Πελαγία; kret. Παναγιά vs. ngr. Παναγία f. 'Matka Boska'; kret. αγιά vs. ngr. αγία adi. 'święta'; kret. εκκλησιά vs. ngr. εκκλησία f. 'kościół'; kret. κυριά vs. ngr. κυρία f. 'pani'; kret. τρυγιά vs. ngr. τρυγία f. 'męty winne'. Przykłady toponimiczne: kret. n. m. Αγιά Φωθιά (AA, Je, Si) vs. ngr. Αγία Φωτιά; kret. n. m. Αγιά Πελαγιά (AN) vs. ngr. Αγία Πελαγία; kret. n. m. Αγίες Παρασκές (AA) vs. ngr. Αγίες Παρασκευές.

W hydronimii kretańskiej pojawia się wiele przykładów powyższego zjawiska: της Αγιάς Φωτιάς η Πηγή (AW), της Αγιάς Φωτιάς το Ποτάμι (Je), της Αγιάς Φωθιάς το Ποταμός (Re); της Μαριάς η Βρύση (My), της Μαριάς το Καβούσι (Pl), της Μαργιάς το Περβόλι (MP), της Μαριάς το Ρούμα (Re) vs. της Μαριάς ο Πόρος (Pl); της Σοφιάς το Ρούμα (Ap), por. kret. im. żeń. Σοφιά vs. ngr. Σοφία; οι Τρυγιάς (Je).

G. W kretańskich nazwach wodnych o strukturze złożenia określającego (ngr. προσδιοριστικό σύνθετο) obserwuje się niekiedy akcent odmienny od ogólnogreckiego, por. ngr. αγριμόνερο vs. kret. αγριμονερό (z zachowanym akcentem członu nadrzędnego).

Hydronimiczny materiał z terenu Krety obrazuje po części dialektalną odmienność akcentuacyjną: Αγριμονερό (AA, Go) vs. Αγριμόνερο (AW), por. ap. αγρίμι n. ‘koza bezoarowa, *Capra aegagrus cretica* Schinz’ i ap. νερό n. ‘woda’; Βρωμονερό (Am, AW, Ma, My) vs. Βρωμόνερο (Fa) // Βρομόνερο (KS, Si), por. kret. βρώμος adi. ‘brudny, cuchnący’; Αρκαλονερό (La), por. ap. kret. άρκαλος m. ‘borsuk, jaźwiec, *Meles meles* ssp. *arcalus* L.’; Αρωμονερό (Si) < *Αρωματο-νερό, por. ap. άρωμα n. ‘zapach, aromat’; Δρακονερό (Mo), por. ap. δρακόνερο n. ‘źródło z niewielką ilością wody, wysychające w okresie letnim’, ale tylko Περδικόνερο (Am, Ap, Cha, Fa, Go, Pl, Re, Sf – 10 nazw), por. ap. πέρδικα f. // περδίκι n. ‘kuropatwa, zwł. kuropatwa kreteńska, *Alectoris graeca kleini* Hartert’.

PODSUMOWANIE

Materiał hydronimiczny z terenu Krety wykazuje wszystkie charakterystyczne cechy dialektu kreteńskiego i pozwala prześledzić rozbieżności, jakie zachodzą w stosunku do oficjalnego języka nowogreckiego. W niniejszym przeglądzie zjawisk fonetycznych starałam się uwydatnić te zjawiska i procesy, których uwzględnienie konieczne było przy opracowaniu nowożytnej hydronimii kreteńskiej.

ROZWIĄZANIA SKRÓTÓW

Nazwy kreteńskich demosów (wg podziału obowiązującego od 1.01.2011 r.):

An	–	Anója
Am	–	Amári
Ap	–	Apokóronas
AA	–	Árchanes-Asterúsia
AN	–	Ájos Nikólaos
AW	–	Ájos Wasílios
Cha	–	Chaniá
Che	–	Chersónisos
Fa	–	Fajstos (Festós)
Ga	–	Gháwdhos
Go	–	Gortyna (Ghórtina)
He	–	Heraklion (Iráklío)
Je	–	Jerápetra
Ki	–	Kísamos
KS	–	Kándanos-Sélino

La	– Oropédhio Lasíthi
Ma	– Malewízi
My	– Milopótamos
MP	– Minóa Pedhiádhas
Pl	– Plataniás
Re	– Réthimno
Sf	– Sfakiá
Si	– Sitía
Wi	– Wiános
a.	– albo
acc.	– biernik (accusativus)
adi.	– przymiotnik (adiectivum)
adv.	– przysłówek (adverbium)
ap.	– apelatyw
augment.	– nazwa zgrubiała (augmentativum)
coll.	– nazwa zbiorowa (collectivum)
czas.	– czasownik
demin.	– wyraz zdrobniały (deminutivum)
dial.	– dialekt
dor.	– dorycki (dialekt)
dzis.	– dzisiaj, dzisiejszy
etn.	– etnonim
f.	– rodzaj żeński (femininum)
gat.	– gatunek
gen.	– dopełniacz (genetivus)
gr. biz.	– grecki bizantyński (język)
im.	– imię
kolekt.	– kolektywny
kret.	– kreteński (dialekt)
licz.	– liczebnik
lit.	– literacki
lud.	– ludowy
m.	– rodzaj męski (masculinum)
męś.	– męski, -a, -ie
n.	– rodzaj nijaki (neutrum)
n.	– nazwa
n. m.	– nazwa miejscowa

n. teren.	– nazwa terenowa
n. w.	– nazwa wodna
nazw.	– nazwisko
ngr.	– nowogrecki (język)
np.	– na przykład
pl.	– liczba mnoga (pluralis)
podgat.	– podgatunek
por.	– porównaj
przyl.	– przylądek
przym.	– przymiotnik
r.	– rok
s.	– strona
sg.	– liczba pojedyncza (singularis)
ssp.	– podgatunek (subspecies)
stgr.	– starogrecki (język)
św.	– święty
ts.	– to samo
tsak.	– tsakoński (dialekt)
tur.	– turecki (język)
tzw.	– tak zwany
vs.	– versus
w.	– wiek
wł.	– włoski (język)
wsch.-kret.	– wschodniokreteński
wym.	– wymowa
zach.-kret.	– zachodniokreteński
zat.	– zatoka
zw.	– zwany, -a, -e
zwł.	– zwłaszcza
żeń.	– żeński, -a, -ie

BIBLIOGRAFIA

ALEKSJU Stilianos (Στυλιανός Αλεξίου), 1988, Η κρητική λογοτεχνία κατά τη Βενετοκρατία, [w:] Μ. Παναγιωτάκης Νικόλαος, red., Η Κρήτη: Ιστορία και πολιτισμός, t. 2, Γραφικές Τέχνες «Τυποκρέτα», Ηράκλειο, s. 97–229.

- ANDHRIOTIS Nikolaos P. (Νικόλαος Π. Ανδριώτης), 1992, *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας (Τέσσερις μελέτες)*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- APOSTOLAKIS Georjos E. (Γεώργιος Ε. Αποστολάκης), 2008, *Παλαιινές κρητικές αθιβολές. Λεξικό. Λέξεις, φράσεις και μαντινάδες του κρητικού γλωσσικού ιδιώματος, Γραφικές Τέχνες «Τυποκρέτα»*, Ηράκλειο.
- BABINIOTIS Georjos D. (Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης), 2002, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας με σχόλια για την σωστή χρήση των λέξεων, Κέντρο Λεξικολογίας*, Αθήνα.
- BOROWSKA Małgorzata, red., 2004, *Arcydzieła literatury nowogreckiej, t. 1: Bergadis, Utrudzony, przełożył P. Majewski; Anonim, Piękna pastereczka, przełożyła M. Mikula, redakcja, wstępy i przypisy M. Borowska; Witsendzos Kornaros, Ofiara Abrahama, przełożył, wstępem i przypisami opatrzył K. Pacan*, Wydawnictwo DiG, Warszawa.
- CHADZIDHAKIS Georjos (Γεώργιος Χατζιδάκης), 1992, *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά, t. 1, Εκδόσεις «Φιλολογικόν»*, Αθήνα.
- CHADZINIKOLAU Nikos, 1985, *Literatura nowogrecka 1453–1983*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań.
- CHARALAMBAKIS Christoforos (Χριστόφορος Χαραλαμπάκης), 2004, *Το γλωσσικό ιδίωμα του νομού Ηρακλείου, [w:] M. Γιγουρτάκης Νίκος, red., Το Ηράκλειο και η περιοχή του, διαδρομή στο χρόνο. Ιστορία, αρχαιολογία, λογοτεχνία, κοινωνία, Κέντρο Κρητικής Λογοτεχνίας, Ηράκλειο, s. 601–633.*
- DETORAKIS Theocharis E., 1994, *History of Crete*, Th. Detorakis, Iraklion.
- GORTYCH Karolina, 2008, *Dyglosja w historii greckiego języka prawa, „Investigationes Linguisticae”, 16, s. 33–43.*
- IDHOMENEOS Marinos I. (Μαρίνος Ι. Ιδομενέως), 2006, *Κρητικό γλωσσάριο, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο.*
- JERONIMAKIS Kanakis I. (Κανάκης Ι. Γερωνυμάκης), 1999, *Λαογραφικό σφακιανό λεξιλόγιο ερμηνευτικό. Συμπληρωμένο με σκίτσα, Παροικιακές Μαντινάδες τση Κρήτης, Χανιά.*
- JUREWICZ Oktawiusz, 1999, *Gramatyka historyczna języka greckiego, wyd. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.*
- KACZYŃSKA Elwira, 1999, *Oronimia kreteńska w twórczości Kallimacha z Cyreny, „Onomastica”, 44, s. 5–28.*
- KACZYŃSKA Elwira, WITCZAK Krzysztof Tomasz, 2008, *Elementy słowiańskie w leksyce kreteńskiej, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, 53, s. 129–146.*

- KAFKALAS Michalis I. (Μιχάλης Ι. Καυκαλάς), 1992, Μνημόνιο κρητικής διαλέκτου, Έκδοση της εφημερίδας «Κρητικά Επίκαιρα», Αθήνα.
- KONDOSOPULOS Nikolaos J. (Νικόλαος Γ. Κοντοσόπουλος), 1988, Γλώσσα: κρητική διάλεκτος, [w:] Μ. Παναγιωτάκης Νικόλαος, red., Κρήτη: ιστορία και πολιτισμός, t. 1, Γραφικές Τέχνες «Τυποκρέτα», Ηράκλειο Κρήτης, s. 553–562.
- KONDOSOPULOS Nikolaos J. (Νικόλαος Γ. Κοντοσόπουλος), 1997, Θέματα κρητικής διαλεκτολογίας, Βιβλιοεκδοτική Α.Ε., Αθήνα.
- KONDOSOPULOS Nikolaos J. (Νικόλαος Γ. Κοντοσόπουλος), 2001, Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα.
- KONDOSOPULOS Nikolaos J. (Νικόλαος Γ. Κοντοσόπουλος), 2006a, Αντίστροφο λεξικό της κρητικής διαλέκτου (από την κοινή νεοελληνική στο κρητικό ιδίωμα), Βιβλιοεκδοτική Α.Ε., Αθήνα.
- KONDOSOPULOS Nikolaos J. (Νικόλαος Γ. Κοντοσόπουλος), 2006b, Γλωσσικός άτλας της Κρήτης. Γενική εισαγωγή και διαλεκτολογικοί χάρτες, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
- KSANTHINAKIS Andonios W. (Αντώνιος Β. Ξανθινάκης), 2001, Λεξικό ερμηνευτικό και ετυμολογικό του δυτικοκρητικού γλωσσικού ιδιώματος, wyd. 2, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
- LKN, 2005, Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- MARKOMICHELAKI Anastasia M. (Αναστασία Μ. Μαρκομιχελάκη), 2004, Οι ποιητές του Χάνδακα (14ος–18ος αι.), [w:] Μ. Γιγουρτάκης Νίκος, red., Το Ηράκλειο και η περιοχή του, διαδρομή στο χρόνο. Ιστορία, αρχαιολογία, λογοτεχνία, κοινωνία, Κέντρο Κρητικής Λογοτεχνίας, Ηράκλειο, s. 269–311.
- NEWTON Brian, 1972, *The Generative Interpretation of Dialect. A Study of Modern Greek Phonology*, Cambridge University Press, Cambridge.
- PANGALOS Jeorjos E. (Γεώργιος Ε. Πάγκαλος), 1959, Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης, t. 3, Τυπογραφείο Μ. & Κ. Τσέβδου, Αθήνα.
- PITIKAKIS Manolis I. (Μανόλης Ι. Πιτυκάκης), 2001, Το γλωσσικό ιδίωμα της ανατολικής Κρήτης, t. 1, Έκδοση Κοινωφελούς Ιδρύματος Εμμανουήλ και Μαρίας Πιτυκάκη, Νεάπολη Κρήτης.
- PLATAKIS Eleftherios K. (Ελευθέριος Κ. Πλατάκης), 1980, Δημώδη ονόματα ζώων της Κρήτης, „Κρητολογία”, 10–11, s. 35–134.
- PLATAKIS Eleftherios K. (Ελευθέριος Κ. Πλατάκης), 1987, Πολυσυνώνυμα φυτά της Κρήτης, „Κρητική Εστία”, 1, s. 168–183.

- POLAŃSKI Kazimierz, red., 1999, Encyklopedia językoznawstwa ogólnego, wyd. 2, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- RECZEK Józef, 1986, Język nowogrecki, [w:] L. Bednarczuk, red., Języki indoeuropejskie, t. 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, s. 449–467.
- RODHAKIS Theodoros I. (Θεόδωρος Ι. Ροδάκης), 2005, Το Κρητικό λαολόγιο, własnym sumptem, Ηράκλειο Κρήτης.
- SPANAKIS Sterjos G. (Στέργιος Γ. Σπανάκης), 1988, Ο τοπωνυμικός πλούτος της Κρήτης, „Ονόματα”, 12, s. 517–519.
- THOMOPULOS Ioanis A. (Ιωάννης Α. Θωμόπουλος), 1975, Τὸ ὄνομα Λασιίθι, „Αμάλθεια”, 6, z. 22–23, s. 137–143.

Elwira Kaczyńska

DIALEKT KRETEŃSKI JĘZYKA NOWOGRECKIEGO –
PRÓBA OPISU NA BAZIE MATERIAŁU HYDRONIMICZNEGO,
CZEŚĆ 1: ZJAWISKA FONETYCZNE

Streszczenie

Autorka daje przegląd najważniejszych zjawisk fonetycznych poświadczonych w dialekcie kreteńskim języka nowogreckiego z punktu widzenia ich historycznego rozwoju. Rzeczone zjawiska znajdują odbicie w nowożytnej hydronimii kreteńskiej (od XIII do XX w. n.e.), w której dominują nazwy niewielkich, przeważnie okresowych strumieni i źródeł. Z tego powodu nazwy wodne, które są znane wyłącznie ludności miejscowej, posługującej się lokalną gwarą, rejestrują większość dialektałnych zjawisk fonetycznych omawianych w niniejszym opracowaniu.

THE CRETAN DIALECT OF MODERN GREEK –
AN ATTEMPT AT DESCRIBING ON THE BASIS
OF THE HYDRONYMIC DATA, PART 1: PHONETIC PHENOMENA

Summary

The article presents an overview of different phonetic phenomena attested in the Cretan dialect of Modern Greek from the point of view of their historical development. These dialectal features may be also observed in the Modern Cretan hydronyms (from 13th to 20th c. AD), especially in the names of small streams and sources. All the water names, which are known only in a limited area of the island, register most phonetic phenomena discussed in this paper.